

Herri literatura lagin batzuk 1913-1917ko euskal grabaketetan

Joxe M. ETXEBARRIA L.

Izenburu honetan literatura da izena eta herri, laguntzailea. Beraz literatura da mamia, baina herriak zituen bitartekoak erabiliz.

Ipuin, abesti, sona, pasadizo, eta izkirimiri hauek euskaldun batzuen oroimena gordetzen dute. Bitxitasun piska bat badute zahar samarrak direlako. Baina askoz gehiago herriaren hizkera eta ahozko literaturaren oroimen txiki bat direlako. Denak grabaketa bidez jasota daude eta hemen aukera bat egin dut. Beste lan luzeago baten bilketa osoa dago¹ beharrezko diren zehaztasunekin. Grabaketa hauetan austriar batek, R. Trebitsch-ek eta alemaniar batek, H. Urtel-ek, euskarari beste hizkuntzetan lehenagotik erabiltzen ziren metodo berri batzuk egokitu zizkioten. Zoritxarrez euskaldunen artean bide horrek ez zuen izan jarraipenik 60 urte beranduago arte gutxi gora behera. Orain behintzat orduko biltzaileei esker, testo hauetako batzuk irakurtzeko eta entzuteko aukera dugu. Euskalkiz euskalki sailkatu ditut, mendebaldetik ekialderantza. Gaurko irakurlearentzat ere gustoko izango direlakoan argitaratzen ditut.

Orduan euskaraz erabiltzen zen grafia bere horretan utzi dut. Hegoaldeko euskalkietan aldaketa txiki batzuk sartu ditut: pikordunak, rr, ll, x, tt, grafiekin idatzi ditut. Bizkaieran /z/ eta /s/ ez dituzte bereizten eta denak /s/ ebakitzen dituzte. Gauza bera gertatzen da /tz/ eta /ts/ fonemekin, biak /tz/ ebakiz. Mungiaiko testean /j/ eta i- eta

¹ *Euskarazko grabaketak (1913-1917) Grabaciones en euskera*, Prestatzaila J. M. ETXEBARRIA L., 2008).

—I-, frikari sabaiaurrekoak dira bokal artean. Iparraldekoetan grafia bere horretan utzi dut, garai bateko euskararen idazkeraren adierazgarri bezala. Idatziz dauden hasperendun guztiak utzi ditut, denak ebakitzen ez badira ere. Beste fonemak ondo bereizten dituzte eta horrela idazten dituzte. Grafian ez da bereizte /r/ eta /rr/ ubularea, baina grabaketan bai. Irakurleak ariketatxo batzuk egiteko aukera dauka, oraingo grafian ipuin eta pasadizo hauek jarritz.

Bizkaiera

Lekukoa R. Mª de Azkue. Lekeitio 1913. *Bein da betiko* liburutik hartutako zatitxo bat. 1893ko argitalpenean, 89-92 orrialdeetan.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Diskoak: 2.212-2.213.

Gauza andi ta bere moduko bat ikusi eban Txillik Tala Goikotik beraganutz etorrela; baltzen baltzaz illunetan be gerixa eitten eban. Urreratu dxakonian, 'Gabon, adiskidea, esan eutsan Txillik: goixetik gabiltz, goixetik. —Nai goix nai berandu, iri zer? —Asarrez dator mutill au; geu be ba drogarako eskaittuk txarrenak. Nor aix eu tximizta ori? —Enakusk? —Nik ez ondo, eure eskutzar onetako zigorra ixan ezik. Tema eingo neuke Damutu eruen bategaz diardudala. Nundik nora abill eu?

—Eztaukat barriketan iarduteko astirik; baiña itaune geldxago ez eittekoz erantzungo dauat. Gau guztidixan, nundik nora eztaqidala ta neure gerixa baino beste lagun barik, ibilli nabil; egun-sentidxa baiño lenago Oiz-barrenera dxuan nai neuke, nundi'paneki. —Egun-sentidxa baino lenago? Mau-mau, ezta inpernuko diabrua baintz be.

—Lagun on bat baneuko, bai. —Ori ikustiarren... —Ator.

—Baiña nik i... Orretara ezkeru berba biko gixona aix i. —Ez ni.

—Bart euk ezeuan eskeiñi edozeiñ Damuturi lagun egingo eus-ki-dxola? —Baiña... Atxakidxak daukazak ik. —¿Eta zeiñ tximiztak dei eingo dau, itxasoraterik badago?

—Eguraldi txarra, txalupak dxaso eziñddakua balego, dxarraituko eusket?

2.213

–Bai, zegaittik ez? Au esanaz ez-eban Txillik puskatxu baten aurreko laguna ikusi. Agertu dxakonian modu onetan dxarraitu eban lengo autua.

‘Orra or mendebal gogorra ta isla ori gaiñako baga ta olatuak-; Tximizta gorridxal Ni baiño igarle obia aix. –Baator ala ezator? –Tira’.

Perrandesek asarrezko autu labur au entzun ebanian, ezer adittu ezarren, Txilliñ alde urten gura ixan eban baiña egiñala eiñdda be, ezaban bere burua lokatu al ixan; orma kontran norbaittek inkata lez eukan gorputza. Bere paretik irago zirrianian Txiliri oles eittia otu dxakon, baiña ekandu txarrekotzat euki ezeidxan ixilik geldittu zan. Bera dxagi orduko, Txili ta laguna San Pedron arkupera eldu zirian.

Alako irudixen aurrian damutu guztidxak eskuetako zigorraz gorputza astinddu erioen; bekidxan Txilik ekandu au, ta bere laguna aurrera dxolala ikusi ebanian ‘Adiskidia esa’ eutsan, irudi santu baten aurrian ago. Lege oneko damutua ba aix...’

–Eta iri zer? –Niri neuri ezer ez baiña... –Bilddur, aix. –Bilddur zegaitik? –Dxarraituko daustak? –Noranail.

Diskoa: 2.214

Lekukoa: Antonio Arrizubieta. Lekeitio, 1913.

Urperatze ikaragarri baten kontaketa.

Biltzailea: R. Trebitsch

Lekittotik urten eben; txaloparik zartxuen baten urten eban Juan Daniel patroyak beste zortzigaz, danak mariñel indartsuak; eta ikusi zirrianian txarto ta galdu biar ebela egin zituen asmaualak: txalopien aurrian masta, berga ta erremu ta belakin ei eben zeozer, txalopara orduko, olatua makalduteko; baiña alper-alperrik; eta azkenian sekulako agurrak bata besteari egin, Neure Jesukristo Jauna ta beste errezu asko eginda, iruntzi zituan... itxaso... (erruki bakuak, geidxenak). Txalopa batenak danak itto zirian eta bestekuak geldittu zirian ondiñok iru mariñel: Juan Daniel ta beste bi. Onek irurok, nik eztakit zelan, lotu zituen masta bi edo berga bi alkarregaz eta egiñ eben kurtzidxo bat eta antxe (dxezarri zirian irurak).

Diskoa: 2.215

Lekukoa: Joakin Arrieta. Markina, 1913.

Santa Ageda bezperako eskabide bertsoak.

Biltzailea: R. Trebitsch

Santi Agera, Agera
bixer da Santi Agera
bixer da Santi Agera bañe
gaur aren bezpera gaba....
(bazzarrak lotsadutzera)

Ondo lotsaz ta bildurrez gatoz

Jauna beorren atera

(Jauna beorren atera)

Bi bertso pasadutzera

Bi bertso pasadutzeko

Lizentziarik badago

Lizentziarik ezpada

Joan ingo gerade atzera

Geu bialtzeko atzera

Ain gizon txarra etzera

Kanta mutillak gogotik

Bakotxak bere aldetik

limosna parez espero dogu

Etxe ondrau onetatik

Hurrengo hau ez dago idatzita, baina lekukoak abesten du:

Etxe onexek ederrak ditu / atiak eta mentanak/ emen asita esan
gura dot / nagusi jaunak mentajak / nagusi jaunak zer dio / kopladu-
tzeko adio / koplak edarrak esanda gero / egingo degu adio / emen
gera beti besela / bastarrak lotzadutzera / ondo lotsaz ta...

Diskoak: 2.218-2.219

Leukoa: Felix Aginaga. Mungia, 1913. Albaltero baten egun bat

Biltzailea: R. Trebitsch.

Non egon az atzo Jose? Zer ba? Neu zure bille ta zu inondik ez
agertu? Ixilik on adi; o'nitzen etzeko ateatan adi Bermeoko eta Bakio-
ko kotxeak pasetan doazela goixeko trenera. Onetan nauela etor'zen
mutil bet eta esa'osten, ze: emen bizi dok idi medikue? Bai. Zer
gur'ozu ba? Ba... beye dekola makalik esan dostea Goikoetzekoak.

Ze partetara yausten da etze ori? Markaide aldera. Eztaitx non itxen dan etze ori. Esan dostea ze len egon ziñela alboko etzean, idi bet on zala korrontziegaz eta a ekusten ixen zarala. Bueno, yoango naz.

Apareja zaldie eta urtetan dot baya zaldi barrabasa, ikerorra eta automobillekaz eta motorrakaz ibil'bear kontuz. Banoa kamiño eskiñetik eta onetan badator bat zentellotzian; ekusten deu zaldiek, asten da puske, saltuke eskiñe baterik bestera. Aiñ txarto ikusi osteanean lotu zen automobil ori; nik artu neuen sustue eta gatxan gatxagaz itxo in biar barreka; ze lau edo bost aldeanu asi ziren iene badal ene bada! gedarrez, eta galdue da gizon ori! Baya barrabasak ez mobidu euren lekutik. Gero paso zoan ori, kolxu estratzea, ta yoan nitzen aurrera baya lupetzakaz ezin ibilli. Orduen artu bueltea ta etor'nitxen kamiño albora eta gero yoan nitzen [edo yoan ber nendun]...

Diskoa: 2.219

solorik solo bitxarte; allega nitzenean etze orretara pozik egon'itzen. Gizona egoan portalean eta esan nontzen ze, ia bei ori ekus'deigun. Atara osten beye. Eta bakik ze tipo ekarren? Kamello antzera, burue altu eta zerure adi. Gizon ori larri egon frakatan ze esa'notsenian: 'onek kolperen bat artu deu', kontestau osten: 'bai neu ize'naz baya ezizu esan neure andreari, ostantzian galdue naz. Eta gure deu yakitea zelan izen dan? Ba etor'nitzen bart esnea eratzitxen eta ostikeda bategaz apurtu osten yareea. Orduen neure genio txarragaz apara neuen leku guztietan ta gero kantza'nitzanian ontxe dauen moduen lotu zen beye'. Gero an nauela etor'yaten beste gizon bat esaten koxurik dekela beye; eta sayegaz, gatzagaz eta biñagreagaz igordi otsela baya estakola osatu; orduan agiñdu notsen botike bat eta yoan soan konforme. Gero onantza natorrala etor'zen mutil bet eta es'osten ametzorrigaz on zan beye osatu zala eta alan izen da atzoko egune.

Diskoak: 2.220-2.221

Lekukoa: José Gokoetxea. Mungia, 1913.

Arrantza errekan eta ipuintxo bat: Lukiaren egiak.

Biltzaila: R. Trebitsch

Emen erri onetan deukogu erreka eder bat, zeñetan (daozen) dagozan arrankari, angille eta loiñe asko. Gure bearra ixeten zan

egunez arrak, karakolak eta bareak topetea eta orrek gauza guztiok sartuten genduzen piper lata utsetan. Illundean batuten giñen iru edo lau lagun eta yoaten giñen kordelak erre kara botaten baya bear asko deukea onek kordelok botatea; lelengo imiñi bear dire antzulueta arrak, kordelan puntetan imintxen gendun arri bet, kordela uren ganean lotu zeideitxen.

Ogel edo ogetaamar kordel botaten genduzen eta etorten giñen etzera. Gau atan amesetan bere eitxen nendun, urrengo ser koyuko ete gendun. Gaubean bakotxa geure etzera yoaten giñenean alkarre-ri esaten geutsen lelengo ixartuten zanak geittuteko besteari. Elduten ziren goixeko irurek edo laurek eta yoaten giñen kordelak ataraten. Elduten giñen erre kara ta ikututen geuntsen kordelari iya tirekadaren bat emoten badeu angilleren batek. Gure pozak lelengo kordelean koyuten ba-genduzen iru edo lau angille. Beiñ koyu gendun libre bitxerdiko arrankari bet, [eta agas ein gendun berinye (sic) bat].

2.221

Edade atan gazteak giñen eta diru gitxi eukitxen gendun. Alkarre-ri esaten geutsen: Pantxiko zenbet diru dekozu? –Nik iru txiki –Zuk Jeronimo? –Nik erreal bat eta alan guztion artean batuten gendun ardaoa, koipea, oriyoa eta beste gauza guztiek pagetako beste. Joaten giñen yaten eta ze aurpegi alegrea imintxen gendun ikusten genduenean arrankaria ederto imintxe. Mozkorrik ezin artu gendun, ze diru gitxi geunken ta...

* * *

Txakur batzuri iñes edo eskapan doala beiñ luki bet basorik-baso ta solorik-solo ezin geyaoan kaderak altzetan zituzela, eldu zan ibel ertz edo eskiñe batera. An egoan gixon bat botetxu bet uretan eukela eta lukiek esan eutsen: Beste aldera pasaten banozu, esango deusudez iru egi.

Konforma zan gixona eta lukiek esan eutsezan iru egi onek. Lenengoa: Eztao garie lango bedarrik. Bigarrena: Eztao egune lango argirik. Irugarrena: ni baño pasajeru obarik pasetan ezpadozu fraka zarrak eztozuz faltako.

Entzunik boteruek iru egi onek ikeratute lotu zen lukien yakitu-riegaz.

Diskoa: 2.222.

Lekukoa: Francisco Oyanguren. Bergara, 1913.

Bizitzako pasadizo batzuk

Biltzailea : R. Trebitsch.

Lengo domeka baten pastelerixako eskiñan zarezten baserritar batzuk bederatzitako mezan esperuan eta batek galdetu zion besteari: Semian berririk baukazu, Kosme? Zein? Kuban soldau dagona? Bai; ba lengo astian euki giñuan beran karta. Enda zer abixatzen dau? Ba eztaikit zer, baña gradu andin bat emon izan bear dote. Zer ba, opiziale edo teniente edo...? Ez geiago, [izan biar dau kapitana ero enkomandante? (sic).

Ez, ez, ez. Al Ointxen etorri jast gogora, o burura... Asistente, dagola ero abixatzen dosku].

Grabatuta berriz hau dago:

{Baserritar batzuk pastelerixako onduan zauden mezian, beatzitakuan zain, eta batek esan dio bestiari: Semian berririk ba al dezu Kosme? Zein? Kuban soldau dagona?. Bai ba lengo egunian euki giñoan beran karta. Enda zer abixatzen dau? Ba eztaikit ser baiño gradu aundi bat emon izan bear dotze. Zer ba? Opiziale edo teniente edo...? Es geyao, geyao...}

Diskoa: 2.223

Lekukoa: Jose Joakin Raymond. Bergara, 1913.

Bizitzako pasadizoak.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Juan dan domeka gau baten artu kafia bi kopakin eta zigarro purua erre eta Juan nintzan etxera lo eittera. Eta bela zan serenua ate Joten, 'sua ta sua', diar ein zostan. Agudo ibilli ari, sua dok eta. Nun dok ba? Fabrika aundixan eta su aundixa dok eta agudo ibilli ari. Bela gertau nittuan manga, bonba eta gauzak eta Juan giñan, baña gu Juan orduko an dana erreta zeguan; an Jardun giñuan, batek bonbia emen ipiñi biar dala, bestiak an ipiñi biar dala, eta gu lanian eta sua be bai.

Grabaketan dagona:

{Eta gabian, gabian sua izan zan, eta serenua ate joka eta gero pasau zan, atia jo, ta jaiki nitzen segittuan, fan giñen bombia artute su emendatzera, eta gu juen orduko dana erria zeuan, ta batac bombia or ipiñi, bestiak or ipiñi, an ipiñi, demboria jun eta suak bere lanak eiñ, eta ortan san ordu bata t'erdidxak, ordu bidxek aldian akabatu sittuasan ango lanak}

Eta au polittena. Lengo egun baten jua naiz uran dirua kobratzera etxe batera. Eta zeukan lau txakur andin esesua. Eta pre-guntau zostan lau txakur aundixak zer zian. Eta nik esaten notsan orrek ziala kuartillu bat nik erateko. Bera asi jatan: bai, ezaun da bai, zu ondo bizi za, eta milla kopia. Baña nik kobratzen nabillenian eztot eukitzen koplaik, eta esaten dotset: 'a pagar tocan señores y compañia'.

Gipuzkerazko diskoak

Diskoa: 2.225

Lekukoa: Tiburtzio Etxaniz. Azpeltia 1913.

Azpeitiko bizitzako pasadizo batzuk.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Au da gure tokia. Mendiarte onetan dago gu jaio geran erri on bat zeña bere izenez dan Azpeltia, da gañera Aita San Inazio Loiolakua jalo zan leku ura bera; orregatik gaude kontentuz gu gure Aita San Inazioren etxe santuaren onduan; bara au da gure poza eta atsegiña, eta beti nai degu bizi bere konpañiaren eta banderaren azpian. Jaungoikoari nai dakiola bere semearen iraupena, bara alien itzaldi onarekin bizi nai degu mundu onetan eta aren saria gero bete zeruan.

Gure bizimodua da goizian jeiki, eta lendabiziko arpegia garbitu, eta gero orazio laburtxo bat egin ondorean, meza santu bat entzun; eta andik gero lanera; zortziretan gosaldutzera eta gero berriz lanera; amabietan bazkaldutzera eta bazkaldu ondoan etzan txiki bat egitera eta berriz lanera; lauretan merienda artzera eta au egiñaz ordu erdiko deskantsua bere gorputzari ematea; orren ondoren lenago bezela berriz lanera; zazpiretan lanari...

Diskoa: 2.226

utzi ondorenean buelta bat ematea gure erri inguruko paseo polittetan, eta illuntzean afaldu baño lenago, biturik familia dana erre-zatu oi da errosario santua; au esan ondorean, gau onak alkarri emanaz danok ogera.

Onezaz gañera oi dira erriko festak; oietan izan oi da oitura on bat lendabiziko erriko patroia onratu bear bezela eta ondorenean jan eta eran zerbait geiago beste egunetan baño, eta ondoren arratsaldean soñua jo eta dantzatu aek eta Abe Mariakoa jo arteraño, eta ordu au allegatzean danok bakoitza nor bere etxera. Bai eta ere iñautietako festa oitura dan bezela dantzatuaz alaitasun aundi batekin gozatu, eta iru egun onela pasatu ondorean laugarren egunean danok eleizara autsa artzera eta gero errespeto aundiarekin garizuma santua onratu; onezaz gañera degu beste egun ero gau alai bat familia danetan oi degu [pasatu, au da gauon eguna Jesusen jaiotzako festa. Onekin akabatutzen det nere itzaldia].

Diskoa: 2.227

Lekukoa: Bittoriano Larragan. Azpeitia, 1913. Lantegi baten sutea
Biltzailea: R. Trebisch.

iSua! iSua! iSua! Gabeko amaikak ziran deadar ospatsu oyek aditu giñuzena. Jaiki ogetik, sartu prakak, eta alperjeta zarrak eta erten degu balkoera. ¿Nun da? ¿Nun da? Fabrike zarrien. Lau saltuen pasa ditugu eskal-mallak eta juañ naiz kalea. iUre argitasune! Eta allegatu gera su tokira. iAngo jentie! ¿Itzelduko al da? -galdetu nien, eta danok ao batetik erantzun zuten: lbaiko ur guziyek botata ere ez. ¿Nola artu du? Iñok etzekiyen. Jo debe amabiyak, eta sua len baño andixague. Nun dira bonberuek? Eta bonberuak esaten debe ezin arriamtu direla iO zer larriya!

Jo ordu bata, jo ordu biyek, eta sue aurrera; etzan bukatu dana erre eta kiskaldu arte. Txoriak, argitasun ure ikusi zutenien, irten ziren kalea eta fabrikara juañ, da pasatutzerakuen fabrike gañetik erre ta kiskaldu ziren. Urrango egunien eun pamili janik gabe. Bañan bazien ondik lozale batzuek jaiki oetik eta fabrikera zijuaztenak lanera. ¿Noa ue motell? Lanea. ¿Lanea? Ez al dakik fabrikie erre dana? Eta etzuten sinisten ikusi arte dana auts eginda, eta juaten ziran etxera pamiliari notizi txar au ematea.

Zer negargarrixer dan sue! Ezin esan leike zer dan ikusi ez duenak. Jaungoikuek [libratu gaizala olako istillubetatik.

[Enel eta aztutzen nitzen esatie iñok miñik etzuala artu olako su izugarrixen].

Diskoa: 2.228-2230

Lekukoa: Jose Goikoetxeaundia. Lizartza, 1913,

'Ataungo basagizonak', *Euskal Eснаlea*, 1913, 343-344

Biltzailea: R. Trebitsch.

Ataungo basagizonak.

Probintzin ez da izango beste erri bat Ataunen ainbe alton-ume bizi danik. Soro punta bat, esparru txiki bat, gaztañari punta bat, bei koxkor bat, txerri kume txiki bi, auntz bat akarrean lotuzeko lekue eta sei bat ollo atarin ibiltzeko lekue izan ezkeroztik, ez du bizi modue ateratzeko iñoren bildurrik. Senarra basa-gizona bada amoñatzen dago udaberrie etortzeko. Martxotik asten da basoa beira. Eosten ditu aizkora bi San Gregorioko ermentarin, eitten dizkie kirten bana kutxilloakin eta baezpada beste aizkora kirten bat ere egiten du denbora pasa bezela, au erreserban eukitzeko. Badabill uzkur-muzkur lantegia nun izango ote dun galdezka. Jai goizean meza ondoren juntatzen die kuadrillak eliz atarin; zaarra bada belar piska bat pipean erreaz ta gaztea bada petaka atea bolsillotik, papel bat ezpañean zintzilik, tabakoa esku-zabalian agertuaz egiten du zigarroa eta an dare txistu bota, kea atea, egualdi [beira].

2.229

basoak gora, basoak bera noekin ajusteak egin eta illeko zenbatean ezin asmau bezela. Mutiko koskorrak amabi duro eta mantenua, gazte-sasoikoak ogeta lau duro, mantenu ta aizkora libre opor gabe. Berrogeien itzulik ontzako bat opor gabe ajustatzen die mutil-nausi batekin.

Andreak galde egiten dio: Ezer egin dezue?. Ta gizonak erantzuten dio: -Bai, Joxpantoni, lana ustez billatu deu. ¿Zenbatean? -Ongi xamar, ontzeko bat opor gabe, ta jakia neretik iAmoñatue! Ez da asko. Eta auzoko Berraño (Beñardo izan behar du), zenbatean da? -Nik bezela egin du tratua -Ta mutil-nausi zein da? -Saletzeko Praxko Antonio. -Ta noiz joateko? -Martxuan ogeia luzenen dala. Praxko

konpontzen laister asi bearcozu, pruxa berri bat ere Pillafrankatik (sic) ekarri bearcozu eta gaztai pare bat ee jaki'tteko merke xamar ekarriko baziñuz... –Bai, nere gizona, ekarriko'izut, basoa gosea da-ta, oik beñepeñen ekarriko'izkitzut. Eta astelen batean eunak baño lenago

Diskoa: 2.230

batzuk pardelean, besteak kopre txikiin, aizkora, gaztala, praka eta pruxa bizkarrean artu ta badijoaz Urbasa-mendirra; txakur bat atzetik katean txaloi kontu artzeko; torteroa, tupie zintzilika makillatik dula, gazte bat alprajatak zintta gorritz lotuta, pañuelo gorri bat lepoan eta txilibittua joaz aurretik, badijoazte iupa mutillak! mendian gora. Andra bat ateratzen da txistu soñura esanaz: ¡Amoñatue! basagizonak bazijoazten. Noa zoazie etxeokak? –Basoa, Pazkoa maiatzeko arte

–Jainkoak beinka zaizielal Ongi ibilli.

Eta urrengo goizetik, siñatu, lantelal beiratu, aizkora igurtzi, eta imutillak! nun ingo diau txaoia?– Or zelaiun ortan, aize babesean, laiotzetik pixka bat onuntzegao; iturri gorrie ere emendik erosogo izango diau. Eta emen pasatzen due uda aldie, bi otordutan baba beltza gantzakin gozatuaz, torteroak taloak erreaz, eta illuntzean kamaña joaten dianean gaztai miko-miko bat janaz. Emezortzi ordu lan, sei lotan eta txondarra eosten asi ezkeoztik bi ordu goieneko kamañan, txilarran gañean [lo eiñaz eta pozik oporrik ez danean. ¡Mutillak! bizitzen ikasteko ataundarrakin ikaskintzaa joan urte pare batean, nai baazue mutill nausi eta nai baezue basa gizon].

Diskoa: 2.231

Lekukoa: Jose Mari Korta. Ataun, 1913. Bere bizimodua.

Biltzalea: R. Trebitsch.

Ni jeikitzen naiz goizeko seietan oia uzteko nalko perezakin, gero joaten naiz elizara ateak irikitzea, lanpara piztu eta itxoiten det abadeak etorri bitartean eta gero txintxiñe jo eta ateratzen ditut erropak meza emateko; gero preparatzen ditut binajerak meza emateko, gero meza laguntzen det eta komunioa ematen laguntzen diet; gero berriz ere joaten gerade bakoitza bere etxera, semeai eskolan zerbait erakustera, gero meriendatu eta meriendatu ondoren paseo batzuk egitera mendietara, perretxikuak bilduaz eta gero saltoka ta brinkoka

etxea pozik, aak (aek) plantatu ta apaltzea nere familiaren konpañian; gero andik laster elizara errosarioa preparatzea eta errosarioa erreza-tau ondoren kanpantorrea, Abe Mariatako kanpana jotzea eta gero, eliza itxi ondorenean erretiratzen gera gure etxe aurrera, an kontuak elkarrekin kontatzea; andik erretiratzen gerade geren etxeetara, erro-sario santua errezzatzeko geren familiaren konpañian, [gero erreti-ratzen gerade bakoitza bere abitazioetara an pake santuan deskan-satzeko urrengo eguna zabaldu bitartean eta gero eguna zabaltzen duanean goizeko matutie jotzea; au da bada gure bizitzeko modua daukaguna, emen, Ataungo errian].

Diskoa: 2.232

Lekukoa: Baleriano Mokoroa. Tolosa, 1913. *Euskalzale*, II, 1898, 20-21. San Antonen errifa

Biltzalea: R. Trebitsch.

San Anton antziñan... eta San Anton gaur. Nola ezagun dan egunetik egunera ari gerala aurreratzen... atzera!

Oroitzen naiz gaztetxoa nintzala nere jayot-erritxoan zenbatera-ñoکو larria edo naia edukitzen genduan egun zoragarri au ospatzeko; bada urteoro egun orretan izan oi zan zerri aundi baten errifa edo norentzat izana, aitorturik San Anton deritzan anaikidearen onerako zala orretan irabazten zan dirua. Goiz goizetik asiko ziran anaikide orretako buruzari edo kargudun jaunak etxerik etxe papertxo batzue-tan izkribatuaz izen ta izen-gañak bakoitzeko errealtxo banan, eta berealaxen osatzen zan zerriak balio zuben ainbeste, kontuan idukirik anaikidetarrak bakarrik izaten zutela sar-bidea jokura ...[...]

Eta gaur? Gaur ere bada bai zerriaren errifa, bañan... lengo moduan? -Ez ta aldeko ere. Bi edo iru illabetez lendik asten da, beste eginkizunik gabe, kalerik-kale, jai eta lan egun, gizon bat ezta-rria urratu bearrean irrintzika: Rifa, tira errialian billetia ¿quién me compra? Akabatzerá dijoaz... Eta doi doi saltzen ditu egun orretarako; orrenbestetxe denboran buruan.

Eta nola ez, baldin lautatik bat petxetarako bear bada; irutarik bi, onelakontzat; erdia alakontzat; egunetatik onenbeste... besteren ba-tentzat!

Nork eta errazoiarekin galdetuko ez du: Zenbat balio du zerriak, eta norentzat dira irabaziak?

Atzera gaitean, atzera gaitean.... aurrera!

Diskoa: 2.234

Lekukoa: Manuel Urreta. Tolosa, 1913. Guraso baten eta bere umearen pasadizoa. Bizitzako pasadizok.

Euskalzale, II, 1898, 132 eta 261.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Uri txiki bateko (buru nausi edo alkatea) Egun batean, pertz kondua gorde etziotelako, bi urteko umea baño areago negarrez egondu zan gizon bat, esanaz emazteari: etziola maitasun aundirik, bada naiago izan zuela semetxoari eman pertz-kondoa.

Urrengo igandean aia egin zuan emazteak: eta semetxoak jan baño len, oietako bat bialdu zuan meza nagusi ondoan nagusiarengana esatera etorri zeriela azkar etxera pertz-kondoa jan nai bazuen.

Mutilla joan zan aitari albiste au eramatera: ordu onetan zegoan ura uri-etxe edo konsejuan iganderoko billeran. Sartu zan semea erriko jaunak arki ziran lekura eta danen aurrean aitari esaten dio: Aita! Amak esan dit pertz-kondoa mizkatu nai badu len bait len joateko

Lotsaturik, ark egiten dio beatzarekin keiñu bat adieraziaz ixillik egon dedilla.

Mutil errugabeak, kemen aundiaz, orduan dio:

-Bai, orain ixillik egoteko diozu, eta joan dan igandean bezela amak gorde ezpazuan, negarrez jardungo zenduan umeak bezela.

Au aditu ondoan, zer esanik eztago, erriko jaun guziak algaraz ta farrez asi ziran, eta gure alkatea lotsaturik gelditu zan.

Alaz guziaz ere, etxera iritxi zanean pertz-kondoa galdera egin zion lenengo emazteari.

Diskoa: 2.235

Izkirimiri gertatuak

–Erramon! Nik plazan salerosiak egiñ bitartean olio-ontzi oni jarioa kendu bear diozu.

–Ondo da! ¿Ta Joxpa-Pillipa, kanpoak labore onak dakaizkitez?

–Obe genduke ba gauzik asko baño! Egi-egia esaten dizut eta gaur edo bigar, euria, bañoan gogotik, ezpadu egiten... aurtengo nekazariaren izatea joana da pikotara. Lur guziak elkortu ditu beroak eta lena berriz esaten dizut euririk egiten ezpadu ainbat laisterren... urte gogoangarria, bai guretzat eta orobat kaletarrentzat.

Beñere bada ta errazoiz eskatzen dezute! Jaungoikoari nai da kiola bada len bait len euri zapar aundi bat egitea.

Ala izan dedilla. Gero arte. Agur.

Plazako juanetorriak bukatzearekin batean asten du donario ederrean euri-zapar oparitsu bat, eta badijoa len aitatu degun ontzigillearengana.

–Jarioa kendu diozu nere olio ontziari, Erramon!

–Bai tori... Ta zer esaten dirazu oraiñ euri-jasa oparotsu onengatik?

–Egi-egi bat esan bear bada, munduan ezjala dirurik euri onek egiten duan lana ordainduko duanik.

–Orra bada, orra, gure Jaungoikoaren lanak, eskergabekeriz ordainduko badiozkagu ere.

–Alaxe da, bai, [oraintxen atertuko balu ordu laurdentxo batean...!

–¿Atertu?

–Bai, etxera joateko busti gabe, euritakorik ez tet ekarri ta...

Asko baldiñ bagera onen antzekoak...

¿nola asma lezake gure Jaungoikoak?]

Goi-nafarrerako grabaketak

Diskoa: 2.245-2.246

Lekukoa: Pedro Apeztegia. Maia, 1913. Sorginen akelarre bat.

Biltzailea: R, Trebitsch.

Neguko aize otza zebilen dembora 're triste; zoazin bi anaya, Akelar mendi saetsean, burua apal, barna gose, otzak ikaran. Ai ura eguraldia! Mendi kaskoak elurrez, eta mendi azpiak lano zuri batek estaliak zauden. Lañoal! Lañoal erraten dio Izarrek bere anayari; egon zeite mantxo, ezin yarraiki naiz zure pausuari; bere anayak kasoik ez aitzinat segitzen du; azkenean ezin bertzez lano zuri batek bidea estaltzen diolakotz egoten zayo bere anayari, bañon unen kaltez deus ezengatik yotzen du; Izar erortzen da lurrera, gaitzen du bere anaya; ez daki norat yo duben; alperrik uyu egiten dio. Gaitzen du ere bidea, goibelak denean yarri diralakotz. Zer egin? Gelditzen da bakarrik mendi triste ilun artan norat yo ez dakiela. Azkenean ikusten du mila urte zituben arbol aundi baten trunko edo kidar edekia; an sartzen da gaba pasatzeko, eta bereala bere tristura eta pena guzien artean loarkatzen da, loarkatze ezti batean. Bañon oh! andik bertzeko iratzarri ta zer ikusten du? Mendi kaskoan balego bezala, ikusten du zelai zelaian bere inguruan lanoak edatzen dirala. Bereala zer eztaكية, an, gauza ilun batzuek mugitzen dirala ikusten du; baño oh! gelago arritzen da ikusten duenean eta begiak itze bat bezein zorrotz yartzen zaizko, lau saetsetaiek ateratzen dirala lerroz lerro...

2.246

atso zagar akal batzubenk apo saar edansube eta sekulako animale itxusietan yarrrik daudela, abarroka, deadar uyuka eta ikaragarritzko kantu itxusiak kantatzen dituztela. Zer gerta? Ortotxa adineko asos batekin yartzen da denen erdian sorgin guzien erregea, aker aundi baten idurian. Aren inguru asten dira denak kantari, dantza itxusi batean. Gure mutikoa altxatuta ilko zen bertzek ikusi ez balu; baño oh! Jinkoaren grazia. Or ikusten du aingerutxo bat, gazte eder baten idurian, aren ondo ondoan yarrrik dagola; arek pizten dio biotza. Noizbait gelditu zen sorgin dantza eta (asi zen) akerra kontu eskatzen denel, nork zer egin duben (zuben?). Izarrek aitzen zituben denak, eta begira zer erraten duten: sorgin batek: nik uste niork ez duela egin emen nik in dudana; nik badaukat arras gaixo eritasun aundi

batekin prinzesa gaztetxo bat; nik uste, bai, laster ilko dela, eta aren gurasoak penain bortxaz badakit segur, ez direla biziko; berek ilko dituzte beren buruak. Prinzesaren eritasuna niork ez daki nik baizik nondik datorren; alfer ai dira medikuak. Antxe dago etxeain inguru arripe batean, apo aundi bat, arek ematen dio gaitz guzia. Apo begi gorri ura il balezate senda leitake bereala neska ura, baño oh! niork eztaki ... Bereala [etorri zen asos aundi bat ortotsa bezala].

Diskoa: 2.247

Lekukoa: Tadeo Viela. Elizondo, 1913. Baztandarren topiko bat desegiteko kontaketa.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Baztandarrak geldiek direla? Baztanen bada leku ttar bat; ango gizonak naiz diren tallak dire erneak. Batek bertzeikin izen zuten bein mokoka bat eta batek, bereaikin atra bearrez gan zen Iruñeko abogadu yakindun batengana. Abogaduak galdin zion: Zer dakarrazu?. Ai Yauna! Nik eztakit. Nere lekuan baut etsai bat izigarri gaixtoa; bereak eta nereak nai tuena. –Nola daiteke oi?. Nola? –Bazuen arek zikiro mutur beltz eder bat, gizona, artzain guziek zautzen zutena. –Ta zer?. Nik ere banuen bertze zikiro mutur beltz eder gizona, eta gau batez il zitzaiten.

–Ta zer?. Ez bai nuen zikiroik gabe gelditu nai, gau artan berean nere bordatik bizkerrean artuta zikiro ile utzi nion berean eta andik arena bizik karri nuen nere bordara. –Ta zer?. Ai Yauna! Gizon arek zautu du nere artaldean dabilen zikiroa berea dela, eta balleko etxera deitu nau. –Ta zer? Ez baitut zikiroik gabe gelditu nai eta... Nik erran diot obe duela xil xilik egotea, berzenaz Iruñean pleitu bat main diotela, eta ez baita xiltzen, ortara eldu naiz. Zuk erran biaizu zikirua nereea dela.

–Nik? Nola?. Ez diozu zikirua zautzen dutela?. Utzezu Yinkuaz afer oi, galdiko zara. –Ala da bañon alere nai dut zuk ertea nereea dela. Nola naizu ordia?. Bai ais(e), kuskoizu. Nai nuen yakin zuten iten tuzuen lanak. Erran badatzut nik lan oi in niola ari, ez da egie; ark in zatan neri. –Orain aise baitakizu aren artaldean dabilen zikiroa nereea dela, biaizu [zuten nerera karri].

Diskoa: 2.238

Lekukoa: Presentación Urtasun. Aurizperri, 1913.

Orreaga eta Aurizperriko deskribapen bat.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Orreaga dago oyanez inguratuik, Ibañeta deitzen den mendi baten pean. Orreatik Auritz eta Aurizberri aldera goazilaik ikusten da zelai eder bat, zeintan egoten dire bei, beor, auntz eta ardiak belar goxo ura yaten. Iruzkia atra eta bereala sartzan dire zelai ontai oyanera. Erran tugun iru erri oyek arras onak dire udako, zerengatik eztu berotzen bertze leku zenbaitetan bezala, baña neguan zenbait urtez, iten du elur anitz eta izotz gogorrek egoten baitire iru edo lau ilabetez lurra ezin ikusiz.

Aurizberrin diren ur guziak sartzan dire zilo batzuretari andik errateuntenez atratzen dire Erroko ugaldera. Erri onen ondoan bada oyan bat deitzen baita Berragu. Leku ontan badire leze itsusgarriak: oetan erortzen dena ezta nola nai atrako. Leze oetaik bat deitzen da Leze motz, baña ezta deitzen den bezala: da fiarki luzea. Arri bat botatzen delaik, zolara yoan orduko pasten da denbora anitz. Erri oetan nola baitire etxeak olez eztaliak, anitz aldiz su lotu izan da, eta Jaungoikoak daki zenbat etxe erre izan diren; Garraldan bakarrik erre zire, orai duela amabortz urte iruetan ogei etxe pastuik; orai tellaz estaltzen tuzte etxeak, eta olaxen eztire erretzen lenago bezainbat etxe.

Diskoa: 2.239

Lekukoa: Simon Urtasun. Aurizperri, 1913. Orreagako Ama Birjina.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Orreagan agertu ze ama Birjina, orai duela anitz urte. Andik onata, Orreako inguruko erriak debozio aundia dute Ama Birjina oni. Urte oro, Ama Birjina sortu zen egunean iten da Orreako elizan funtzione aundi bat. Ala Frantziatik nola Nafarroatik yoaten dire Orreara milaka yendeak ikustera Ama Birgina eder ura eta eskatzera bear tuzten graziak ala gorputzeko nola arimako. Mayatzeko ilabetean Sa1batore ondoko astean iten dire bortz egunez prozozioak Orreako Ama Birginain Elizara. Astelenean yoaten da Aurizko erria, asteartean Luzaldekoa. Asteazkenean Artzibartarrak. Ortzegunean Aurizberrikoak eta ortzilarean Erroibartarrak. Artzibarko eta Erroibarko prozo-

zioan yoaten dire, guti gora bera, egun mutil, gurutze aundi batzu-rekin bizkarrean; zenbait errietaik bada Orreara bortz eta sei ordu: eta alare bide guzian erematen tuzte erran tugun gurutze oek. Ori ezte-la aski, yoaten dire errezatzen bide guzian. Yende oei galditen badaegu: Zertara zoazte gurutze aundi oekin eta urtutsik alako bide luzean? errain dute: "Goazi Orreako Ama Birginaingatik, arras maite baitugu; eta etzaigu sobera iduritzen iten dugun penitentzia, alako Ama maitea ikusteatik eta bere ailtzinean egoteatik. Orreako elizan prozozioak sartzen direlaik [Salbea kantatzen da].

Lapurterako grabaketak

Diskoa: 2.177-2.178.

Lekukoa: Janeta Hiribarren. Sara, 1913. 'Errege Xalamonen Ixtorioa'.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Errege Xalamonen ixtorioa.

Bazituen hiru alaba. Denbora hartan usaya zen erresuma batetik bertzera bisitaz gualtia. Salamon guan zen eta egotu zen denbora piska bat. Galdetu zioten zer familia zuen. Desohore bai zitzaion hiru alaba erraitia, erraten diote hiru seme zituela eta berehala hango erregek galdetzen dio hiru hilabeteren buruan seme bat egortzeaz. Hura ere gan beharra zela. Harrek erreplazatuko zuela. Errege Salamon partitzen da etxerat arras triste. Gezurra errana ezagutzen dute alabek. Erraiten diote: zer duzu horren triste? Aitak: Zer progotzua (probetxua) izanen dinat zueri erran-eta? Mork daki? Hola, hola guan ziren zombait egun gero eta gelago triste. Alaba zaharrenak...

2.178

...atakatzen du; ¿zer duzu, aita? Orduan erraiten dio: -'Eztun probetxurik; gezurra erran zioinat erregeri hiru seme zaituztedala eta ezin erremedia'. -Ni guanen naiz, aita. -Hi ba! -Ni. Bestitzen da soldado arropan. Aitak emaiten dio zaldia eta behar duen dirua. Aitak zer egiten du ikusteko ian kuraya izanen zuen: bide lazterretz ateratzen zaio biderat. Erraiten dio: -Bizia ala moltsa! Itzultzen da iziturik etxerat. Aita lehenago etxerat arribatua portaletan. -Izitu naiz aita; ohoin bat ateratu zait. Erraiten dio bigarrenak: berehala ni guanen naiz. Aitak: -Hik ere horrek bezala eginen dun. -'Gan behar dut'.

Partitzen da. Aita badoha; bertzeari bezala erraiten dio: –'Bizi[a] ala moltsa'. Itzultzen da berehala etxerat. Ordukotz aita portaletan: –'Hor haiz hi ere'. –'Ba aita ohoin bat ateratu zait'. Hirugarrenak erraiten dio: –'Ni guanen aita'. –'Hik ere horrek bezala eginen dun....'

Diskoia: 2.179

Lekukoa: Jean Pierre Lemoine. Sara, 1913. Ahoz aho ikasitako abesti herrikoia bat.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Planitzen naiz bihotzetik
gaitza zer dudan eztakit
tristezia handi batek
nagoela arturik
ez nukeiazu penarik
ez eta ere axolik
baldin balitz erremediorik
ez da munduan barberik
neure gaitza zertarik den
ezagutzen duenik
maitia berantetsirik
nagoela penaturik.

Jin bazira jin zira
Ongi ethorri zarela
Erraiten dautzut egia
Berantetsi zinitudala
Non egon zare horrela
Horrenbertze denbora
Jin gabetarik ene konsolaterat
Eman duzu aski marka
Ez duzula hainitz arta
Ez zirenian lehena[go
Jin ene ikusterat
Jin zalzkit ardur ardura
Penarazi gabe ni hola]

Diskoa: 2.180

Lekuko berdinak Napoleon 3.ari ongi etorria emateko bertso batzuk abesten ditu. Zuriz jantzitako andereñoa Mª Eugenia de Montijo omen zen, Napoleonen emaztea.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Baionaka patroina deitzen da Saint Leon
saindu haundiagorik ez tut senti nehon
sainduen ohoratzen behar gira egon
sainduak on dire bainan ¡Biba Napoleon!
Jaun holkien erdian andreño bat irriz
angeru bat bezala bestitua xuriz.
Ez baitut ikusiren apurtto bat berriz
erostuna banakike saltzekoa balitz.

Diskoa: 2.210

Lekukoa: Gabriele Garat. Ainhoa, 1913. Ijito baten pasadizo bat.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Ainhoan sorthu kitto seme Beñat Larregainen ixtorioa.

Haur haurra zelarik, mutil bezala zagon Bastoinea deitzen den etxe batean, egonaren medioz etxekotu ondoan, hasi zen amak erakutsi ofizioan, 'oilo ebasten', semeak ebats eta amak sal Dantxarianian. Denborarekin ohartu ziren Bastoinekoak, oiloak eskasten zitzaizkotela; nahiz ez zakiten oraino nor zuten ohoina, Beñat gaizoak zuen galdu bere burua, bertze mutil Mixel Gallar[i] hori erranez, bere ustez sekretuan, zer yoko zuen egiten etxekoeri. Izan zen arrastatua eta Baionarat eremana. Tribunalean zen bitxi mutiko gaizoaren entzuttia. Huna tribunaleko bitartekoaren eta Beñat kittoaren solasak: Hasi zelarik eskuaraz galdetzen bitarteko hori: 'Egia dela zuk oiloak ebatsi tutzula?' Beñatek errepusta: 'Gizon debrua emazu apalau, denek aituko dute zer galdetzen dautazun'. Bitarteko yaunak errepusta: 'All adixkidea, lehenago zen denbora, lehenago gauza hortaz orhoitzeko, ez da hemen sekreturik'. Gure Larregain izan zen beraz kondenatua itzalerat sei ilhabeterentzat. Bere presondeiko dembora beterik, lau liberako ogi bat galtzarrean, hartu izan zuen treinabidia, billetik gabe. Bidez erdirat orduko izan zen arrastatua galdatzen ziolarik [gizon kasketadun batek: 'Votre billet; J'ai perdu... 'Cherché, cherché au nom de Dieu'. Azkenean ezaguturik nolkin zuen afera, izan zen egorria; treinez etorri naia, oinez etxerat].

Diskoa: 2.211.

Lekukoa: Françoise Irigoien. Ainhoa, 1913.

Ama Birjinaren kapera bat erromes tokia dena.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Ama Biryina Arhantzekoaren kapera.

Ainhoako eremuetan Atxulai deitzen dugun mendixka baten he-
galean ikusten da kapera ttipi bat itxuraz gauza guti, bizkitartean
urhun ageri dena. Baionatik hasirik, Urdazuraino ez da herri bat nun-
dik ikusten ez baita kapera xuria. Gain hartarik zer bixta xoragarria!!
Begien aitzinean dituzu Baionako Eliza nauxiko bi dorre ederrak.
Miarritze, Bidarte, Donibane, Ziburu, itxasoaren hegi hegian jarriak.
Urruntxago Hundarrabia, eta mendi haren gainean Guadalupeko ka-
pera aipatua; hurbil hurbila Udazuri, Zugarramurdi, Sara, Sempere.
Ezker Espainiako mugan, mendi xutak, goiti beha eta zerua han
berean. Egiazki lekhu xarmagarria da; lekhu aiphatuenak kurriturik
ere, ezin hauta ziteken toki ederragorik.

Zoin mendetan kaustu zuen artzain batek lekhu hortan elhorri-
pean Mariaren potreta edo iduria, ezin erran dezakeguna da. Guk
dakiguna da, duela hurbil berrehun bat urthe, han bizi zela ermittau
saindu bat Jean Batiste Beherekotxea deitzen zena, Ainhoa Gorritiko
etxean sortua zena. Ordukotzat bazoazin osteka bellariak mendi gai-
nerat, guziz besta eta bella egunetan, ama Birjinaren ohoraterat eta
othoizterat. Mendekoste biha[ramunean]...

Behe-Nafarrerako grabaketak

Diskoa: 2.183

Lekukoa: Josef St. Martin Daguerre. Hazparne, 1913.

Tortiko edo sona batzuk.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Goizian haskaiten ai nintzelaik jin zait bi jaun handi, herriko jaun
mera eta Otrixiako jaun jakintsun bat. Zer nahi zuten? Azparneko
mintzaila egiazkoa. Alta gauza horiltan eniz biziki trebe; beinan dezaun
eakuts que boondate ona.

Beaz huna haurrian aitu zonbeit ixtorio. Herriko ostatu batian
edaten ai ziin bizpahiru gizon. Etxeko andria hurbiltzen da hetaik
bitxienari buruz: 'A Piarres beste mundüan ee nahi nuke zue konpei-

nian. 'Adixkide maitia, dio hunek, hortako, aski duzu beste mundüan ee ostatüa atxiltzia'.

Beste eun batez, bazoazin aatsalde aphalian bi gizon edanak hil-kuutziaikin. Dio hirugarren batek hek ikhustiaakin: 'Lehen aldia diat ikhusten dutala bi kuutze hirugarren bat karreatzen. Eta arrazoina ziin hunek; zeen zuten goiz guzia ostatüan emana ene kuutze karreatzalek.

Goizeko hamek'oonak irian emazte batek kausitzen du bidian bere auzo'at. 'Nundik heldu zia? Holakua ehortziik. [Enakiin ahide zinezuela. Ez, ezkinen ahide, beinan zen hiruetan ezkontüa, eta dakizula Azparneko gizon bakotchak seitu izan balu haan etsenplüa enintzela mutxurdin geldituko].

Diskoa: 2.184

Lekukoa: Leon Salvat. Hazparne, 1913.

Zaldi tratulari bati egindako erasoa.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Huna Azparnen gerthatu den krima. Labiiko kartierian, astearte goizian, bedeatzi oonak irian. Leon Gilento makiñuna asasinatüa izan da, bee ganberan, Bastidako merkaturat juaiteko prestatzen ai zelaik. Ez du haatik hil, bainan du azkarki kolpatu eta diotenaz irrisku handian.

Kolpatzaillia Labiiko kartierekua da Brüteneko Erlandeen semia hoita zazpi urthetako muthiko gazte bat Ameriketaik egun hotan arribatüa eta oono bee etxen sartzekua, diila hamar bat urthe Ameriketaat juana. Leonekin konpeiniatu zen Bayonan Juan den ortzeunian beste zonbeit makiñunekin. Leon Gilento delakua jaun misionest Belzunz aphez zenaan anea da, eta berroita hamoost urthe ditu; bakharrik bizi zen aspaldian Gilentoonian personia kanpuan hartzen ziin. Astearte goizian bedeatzi oonak irian atheatu da auzoat zeeiten (zerbaiten) hartzeat; batzük erran dute Piarres Ximunen etxeat, bertze batzük aotzian izan zela baso'at anoon edaten eta taakuaan eosten, erranez naski Bastidako merkaturat juan zela...

Diskoa: 2.185

Lekukoa: Pierre Broussain. Hazparne, 1913.

Jaun honen iritzi batzuk euskarari buruz.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Vienako jaun batek galdeinik, gootik erraiten tut zonbeit hitz Azparneko eskuara garbiz. Eskuara alphatzen duanaz geoz enitake eon erran gaa galtzeko irrisküan dela. Espainiako Eskualherrietan beeziki. Nafarroan eta Bizkaian lehen eskuaraz mintzo zilin herri anhitz, oai españolez mintzo dia. Frantziako Eskualherrietan nahiz gue mintzala zaharra oai artio aski azkar den halee zonbeit lekutan galtzen ai da, hala nola Endayan, Doniane-Ziburun, Donapaleun eta Maulen. Hiri horiitan badia haur frango, aitamak eskualdunak tiuztenak eta eskuara eztakitenak. Gue arbasuen mintzaya eskoletan iakats balezate, elitake holakoik gerta. Eskoletan eskuara ikasiz gue haurrek amodio gehioo balukete been aitamen mintzayaandako eta been burüak ohora litzazkete gue arbasuak bezala mintzatuz. Eskolaz kanpo badia ene arabera bi gauza eskuara gal aazten dutenak: lehenik jende handien etsemplüa, eta geo gue mintzayaan probezia. Jende xehia beti jende handiaai jarraikitzen zako, ala beztitzeko maneran ala mintzatzeko maneran. Eskualherriko jende handiek, milku, aphez, notari, abokat, aspaldian eskuara utzi'ute frantsesez edo españolez artzeko, eta hek bezala iteko. Jende xehiak ee ai dia frantsesez edo españolez mintzaten, ahal dutenian. Oxtian erran dut gue mintzaya pobria dela. Ez da estonatzeko zeen eta oai dilla mila urthe bezala eona bita batee abaastu gabe. Alta baa biziki errex litake eskuarai emaitia eskas ditiin hitz guziak. Hitz berriak aise in ditazke, erruak eskuaran berian hartuz, frantsesai eta españolai batee malleatu gabe.

Diskoak: 2.194-2.195

Lekukoa: Pierre Minjonnet. Baigorri, 1913.

Bigorrik jasan zuen uholde bat.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Jaunak behar dauziit ixtorio bat kondatu; Otrixa beheretik jin den jaun batek nahi baitu jakin nola giren mintzaten eskuaraz Baigorriin; eta iduri zaut hoin urrunetik jin eta zerbitzu hori mehexi dilla.

Lehenik hasiko niz hemen zer berri duun erraiten. Denak ondar denbora hotan harritu gitiina da huralde izigarri hura. lundano ez ahal du nehok ikusi gure Baigorri gaisoa holako zafraldi baten hartzen.

Astelehen goiz batez ihurziriak marrumaz iatzartu gitu, denak ginauden harritiak orro hori aituta zer behar othe zen gerthatu. Gero hasten da gaitzeko euri tempesta bat, mitra leihoak zerraturik izanik ere, nundik nahitik sartzen zen hura etxe barnetarat. Pentsatzen duziin bezala irri gutti ziin jendiak: gizonak ixilik, maztiak othoitzean, gaindelu saindua phizturik. Oren pare batez euri izigarri hori gelditu gabe zerutik jeutxi da; laborari gaixoa noiz geldituko zen harrituik zaun beha bere funtsetarat, hea makhurrik baziin khustera joan nahia. Ba eta arrazoinekin zen hola beldurtia. Kanporat atera delarik harriturik gelditu da nigarra begian. Hura heldu zen mendier behera burrustan,

2.195

mazeleri behiti khartzen zitilla lur, harri, eur, harrapatu guziak. Errekak eroturik bezala, beren bidia utzilik pentze alorren erditik heldu ziren errekolta guziak berekin eremanez. Hoinbertze hur menditarik jinez hur haundia ere itxuski goititzen da, bazterreko funtsetarat zala-partaka sartzen da, geroago eta gorago dua. Ordian ordian deuriin itzuliak, jendea doidoietarik eskapatzen da: kabalak marrumaz, xakurak orroaz, xerriak bizkarrian kurrinkaz. Uroski Baigorriin ezta kabalarik bezik itho; uroski zubla du hurak ereman, bertzenaz karrika guzia errotik bazaman. E(g)ia erteko hola ere baduu malurik aski zeren anitz denbora beharko da Baigorri lehen zen bezala bereratu orduko. Jendiak du kuraia berriz hartu jakitearekin orotarik laguntza jinen zitzakola. Hortan da agertu zonbat eskualdunek duun elgar atxikitzen; Baigorri guziak behar ditu eskerrak itzuli hurran edo urrun gutaz okupatu diren jauner. Jakiten ahal dute hek ere denak oroituko girela eta noizbait gutaz behar(t)zen badira, ikusiko dute heen boondatia ez duula ahatzia.

Diskoa: 2.196-2.197

Lekukoa: Emanuel Passicot. Baigorri, 1913.

1911ko *Almanaka* aldizkarian.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Heriotze unkiagarri bat Afrikan gertatia.

Soldado burugaixto nehok ezin ezizko batzu baitira, hetarik bat zen Duleri, Frantziatik Afrikara igorria gaztiguz. Han ere naski hemen-goia hura edo ariagoa; bertze frango erokerien ondotik ezin egona lotu, eta gizon bat hil(t)zer ziin: presondeiko zaina. Zeren zen soldado beehala jujatu zuten aitzindariak eta hil(t)zera kondenatu. Dohakabeal Luzaz egon da preso hil(t)zeko egunari so. Jakin, ikusten hainak ein ziila eta oono ezin etsi. Orenak samin ahal zoazkon, eta gauak beltz bakartasun lazgarri hartan, herloaikin buruz buru.

Errana da eta baitake ere, holakoendako lua bera zarao dela. Zorigaitz arima ezin itzulizko heineano joana diinari galdia, goortia edo hil usteldia. Zer argi nauzii ikus dezaten ilunbian halakoaren begiek. Etsitzeko da. Bainan erreka zolaano lerratia izanik ere, dohatsu balin badauka jendetasun pindar bat; haurrian burasoetaik edo nolazpeit ikasi erlisionearen ohoitzapen den gutieneko bat. Duleri gazteik hasi zen galtzen, etxeko burasoen ala herriko aitzindarian larderiak,

2.197

on baino kalte gelao einik bertze frangok bezala makurrera eman ziin osoki. Adineratu eta ez hemengo soldado aitzindariak ez Afrikakoek ez'ezaketen burutziaik ein. Oro hil nahi, bat hiltzer preso sartu zuten, [jujatu], kondenatu hiltzera. Ordutik zen hasi bere baita-atzen deusek ezpaitu odola freskatzen nola herioaren ikustiak hurrin hurrana. Hiltzera kondenatiak zenbat ere baitira hobendun, urrikari ditu bihotzik diinak, nola ez liuzke urrikari Jinko onak. Bizi denaz ezta sekula etsitzeko; pindarretik sua fite piztia baita. Duleri gaizkian barnei (barneegi) sartia zela, iduri zukeen bizkitartian hiltzera kondenatu eta hasi zen goetan.

Bego hemendik haateko xehetasunen emalle Delmon apezza:

Letra'at igorri zaudan biziki unkiagarria othol joan nindakion ikus-tera. Banoa behala. Agertu orduko buriaz agur eiten daut; gaiso mutikua! hezur eta larru eina zen, beltartia zurpil, begia zorrotz eta ezti. Urrantziaekin eskia tinkatu nakolaik ezakiin nola eakuts bere atsaina, zeait erran nahi eta bihotzak zintzurrera jauzi. Hantik harat adixkide ginen. Hiltzera preparatzen da eta jin zelaik tenoria, hamabi soldado han ziren harma kargatiak eskian. Ximista bat... Hamabi tiruak batian entzuten dituu. Hobendun bazen zinez urrikiturik hil da bere lagunuen aitzinean giristinoki.

Diskoa: 2.181

Lekukoa: Jean Amestoy. Beskoitze, 1913.

Lekukoaren bizitzaren laburpena.

Biltzailea: R. Trebitsch

Sorthu nintuzun amaan altzotik johan zelaikan Espainiaat, beze (bertze) ahizpa'aten ikhusteat. Nola treinin ezpitzen behinee izan ene ama, orduyan ni sorthu behar izan harrek uste ziin bano goizoo. Geo Baionaat jin gintuzun treinin eta hortik en'etcheat orgetan, ezpitzen eun bezinbat karrosa. Etcheat eta geo, ama elizan sarthu zenin aphezak erran zakozun: "A Kattalin! ein duzu oano ee kattalinkeria". Eta nik geoztik jakinez geoz: "Etzauntazun kattalinkeria ene sortzia".

Geoztik hunat abiatu eskolan; ez biziki ikhasi, bana denboaan phasteko plantan. Geo hasi nintuzun gileta eta pilotan. Zonbeit partida ein beitut! Batzuütan idaaaz eta beze (bertze) batzuütan gal. Hola juana 'uzu ene denboa hein huntaaino, eta agian joaan duzu hola hola aitzina bethi.

Orei, jokua ttipitzian, kantuyak atchiitzen dautazu, eta lakhet bita denboaan phasteko enetzat eta ene launentzat.

Heeneun Elizaarrin binintzen phestan, behartu zatazun, beinakiin zeit (zerbeit). Bezanez (berzenaz) etzizien ene launek phastuko denboa ein tzuten bezin gostuyan...

Diskoa: 2.182

Lekukoa: Baptiste Darricau. Beskoitze, 1913. Bertso batzuk.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Laphurdi huntan bada bersulari anhitz

Katxo Uztaritzarra, Beskoitzen Felitz

Pettiri Jaxuarra hasia da irriz

Azparneko Xetre zerbeit izan aldiz

Motte erakuts erhiz, Jan Ibar ar'irriz

Sareterra berriz, zare mintzo lodiz

Otsalde khantu emaiten zahartu ez ballitz.

Frantziako errege banintz, Luis-Felipe bezala

mement berian enseya naite zuri gorthe egitera

Jaun Jinko berak erran balezat berehala hilen nauela

ez nio kita zure ganako amodio fidela
ixuri arterainokuan zainetan dudan odola.

Mundu hau bethia da kalitate oroz
batzu urusak eta bertziak maluros:
anhitzak ezkontzen dira adineraz geroz
bihotza bethe gabe amodio beroz
Gero [maithatzekotan esposik ez eros].

Diskoa: 2.186

Lekukoa: Adolf Berdeco. Amorotze, 1913.

Euskarari buruz eta erbi ehiza.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Milesker hun bat, zier, jaunak, zeen eta idultu bitzauzie Amikuzeko xoko huntako eskuara motak ee mehexi ziela bildia izaitia, tresna pullit hortaz, horren barnian, mundia mundu deno bizitzeko. Aitortzen zit eztela lapurtarra bezin gozua ez eta (e)re xuberetarra bezin ahina [arina], aphezek berek pheedikietan uzten dutela bazterreat. Bena guk, amikuztarrek, maite diizi dena den; alainan guria 'uzu, gure ainzinekuek utzia, eta Jinkuak hala nahi badu, gure onduker den bezala utziko duuna. Izan diton xapeldun edo bunetdun, oro laborariak Amikuzen, eta laborantxako gauzetan gure mintzaiak gure auzoer etzi deus mailleatzekoik; bereber badailazu eta agian luzaz oono iraunen zi hemengo eskualdetan.

Erbi ihizia

Zunbat goxo den, uda undarrian, ekhia jeki gabe, ohetik jautz in eta, xahakua sahetsian, harma bizkarrian, pottenguak aitzinian, laztor-otharretan gaindi ibiltzia erbi zango luze baten ondotik. Gauaz in tzi bere haat-hunatak, hemen trefla puxi bat jastatu, han belhar pherdiari lotu eta artho elge batetaik pezunain gañetik peiruntian dauzi (jauzi) inik mendiko bidiari gora abiatu. Zakurrak ondotik orruaz, ihiztaria lasterka...

Diskoak: 2.188 eta 2.190.

Lekukoa: Jeanne Marië Mendivil.

Bardoze, 1913. Bere bizitzako joan-etorria.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Amorotze, ۇztallaren hoitazaplia. Jaunak, chapo'at enbarrasatia nũzũ, ixtorio hunen eiteat, bana ene ahalaz kumentatũko dielakotz hasten nũzũ ene in ahalaan eitla.

Bardotzen sorthia nũzũ hazillaren hamekan Juandene Martiñaz hemezortzi ehun eta lauetan hogoi urthian. Jende erdi prauetarik jaliten nũzũ nahiz beren etchen zien. Aita arotza nizin, bagintzũn zortzi haur bizi, hiru hilak, eiten bitũ hameka. Bortz urthetan juan nũzũ eskolaat hamabi artio; azken bi urthetan anhitz huts ein tzit haur beiratzeat juuteko, zunbeit aldiz hotsemaiteat juuteko aizuetat eta hola. Hamalau urthe nitienien, igorri nintzien haur beiratzeko neskato Donezte hirirat laborari amerikano bateraat. Hamortz hillaite egonik hillaitien lau libera ibazten beinien, hol (hogoi) libera behechi bein-tien, postan libret bat hartũik plazatũ nizin. Hasi nũnzũn josten ikhas-ten, hantik hiru hilleeten bũrien berriz sehi juan Landesetaat aitaen ezautu batenaat. Bi urthez han ibazi dizit lautan hooi libera eta zunbeit athorra eta philda urthian. Gero lanien ikhasi nien chapo'at eta gehiao ibaazi [nahiz, sarthu nuntzun Bardotzeko jaun medikiaen etchen].

2.190

bilburik ene denbora han pasatũ goo (gogo) nizin sorthu herrien. Etche hartan ama instalatũ nizin eta bera eguteko (egoiteko) or-dũkotz ezindia beitzen eta nik ez aski sos bazterreat emanik, bien bizitzeko, han ikhasi nizin trikotatzen mekanikan. Ordien erosi (nizin) mekanika trikotatzen artzekua zazpi ehun libera paatũik.

Hasi baniz hasi, lana jin behin xapo'at eta gero eta gehiao, kozinatzen ere. ibilten nũntzũn eta gustian (gustoan) Bardotzen bizi amaekin. Emeki emeki ama ttipitzen ariz bethi jutun, bi urthe et' erdiin bũrien hil zatan ama. Gero nihaure gelditu haurhidekilan, ez deuskerietan makhũrtũ, berriz sehi juan goo nielaik etxia afermatũ nizin, atxikiz enetako sukhaldi eta khanbera erreserbatzen nielaik. Agertzen zaut orei dũan senharra nihaurek untsa jakin gabe kasik nulaz, delibatũ dizit ezkuntzia igan lollan; delibatũ Amotzeat jitia, aphillan esposatũ eta hola nun nizan orei lakhetia amooztarren artien;

haatik anhitz kuntent bardoztarren ikhustiaz eta hekin chapo'at elkehan hartzia.

Diskoa: 2.191

Lekukoa: Jean Baptiste Landaburu. Donibane Garazi.

Pelota partida bat eta herri altxamentu bat Donibanen.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Diela berroita hamar urte pilota partida'at errabotian (edo bota luzian) izan tzen ahatziko eztena, Donapaukeko herrian, bost Lapurtar hobeena bost Baxenaartarren kontra: Batalla izan tzen izgarria; partida hasilik goizeko hamar oonetan, hamekara joko berdinduik eguerditan berriz lothu zien hiru oretan. Atsa jin tzenian oono etzen akaatia; jujiak bilduik berriz hitz artu zien bihaamun goizeko eta azkenian Lapurtarrek benzitu zizuten Baxenaartarrak. Mende hartan ez omen dute ikusi hainbeste jende partida 'atian. Bazien berroi, berroitahamar kilometretaik jinik huñez partida horren ikusteat.

Mila zortzi ehun eta berroita zortzian izan tzen Donianeko merkatan nahasmendu handi bat. Bi jandarmek arrastatu zizuten bi desertur jatsiarrak. Jandarmek altxatzen zizutelarik, Loilakatek oihu in tzien: "Enekin, gizonak! Gue aiskidiak altchatzen tiuzte. Guazen laun-tzeat"! Ordian berian merkhatu guzia altchatu zen, Loilakat aitzinian bere makila eskian, hausten zizutela bidian hatzeman guziak. Azkenian, Michel Renaud gure senaturra bere xarpa soinian athea zen plaza eta oro eztiazi. Bena ondoko egunak hitsak izan tzien Loilakatendako; legiak azken hitza ukan tzien, Loilakaten etxaldia saldukan, miserian hil tzen gure gizona.

Diskoa: 2.192

Lekukoa: Baptiste Alamon. Donibane-Garazi, 1913.

Ehiztariek lapurrari kiloa edarian jarri ziotenekoa.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Zaroko herrian iten dut urzo ihizia. Eztakit ikusi duzunez ihizi hori nola iten den. Iten badaazu aurtengo azaruan ikhustea jiteko plazerra, seur gustatuko zira. Horra behin zer gerthatu zitzaun. Gure ihiziko apheguari hurran bizi zen gizon zahar bat, zartain zaharra bezain gormanta. Eta as (arrats) guzlez gu aphegutik jalgi ta berehala juiten tzen gure ihizi-lekhorat ikusteko zer utzi ginien jateko hun zenik. Zonbeit aldi uzten ginien soberatzen zitzaun jateko edo edateko zer-

bait, eta bihamunian falta hatchemaiten gintien. Okhaztatuik gizon chaarrain eitatiaz, hitzartu ginen behar giniela ederki harrapatu. As batez, etcheat abiatzen gira, eta bidaian hatchemaiten duu gure gizona. Elheka(n) hasten gira, eta erraiten daut: Hou Battitta! Deus ee hunik utzi uchia hor enetako"? "Ba gizona, ba! Izan behar zi hor ano chahar undar bat. Eskiak emanik, uzten dut chaharra. Bihamunian Zaro guzia airian zen. Gizon gaichua heiagoraka ai 'zanik gau guzia(n), uste zuten hiltzen zela: izigarriko purga'at guk flaskuan utzia edan zien. Gaicho gizona! Eta sekulakotz utzi zien gure undarren biltzia.

Agian kunkurtuko hiz orruaz! Debriak eremain ahal hu Arradoiko kaskuari goiti! Leher eta zapart inen ahal duk!

Erronkarierako grabaketak

Diskoak: 2.240-2.242

Lekukoa: Victoriano Marco-Pérez. Ustarroze, 1913.

Erronkariko bizitzako gertakari batzuk.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Erronkariko ballia dago Españan, Nabarrako probinziaren, Arago-koaren eta Frantziaren artian eta ballia komponentan dei zazpi idik, deitan beidra Uztarroze, Izaba, Urzainki, Erronkari, Garde, Bidankoze eta Burgi; tempru guzietan izan da balle kaur anitz fama ontako eta onrraturik mundu guzutik, eta erronkariarrak izan dra betik anitz azkar, anitz sufrituk eta anitz balliente, gerrara xuaitan zrenian; eta korrengatik Nabarrako erregek egin duei tempru guziez anitz mertxede eta emon duei anitz pribilegio, zerbutxi andi egitan zeinein pakatak; eta andienetarik izan zen emoitea deretxo txaitako bere aziendeki eta saldueki Bardeara deus pakatu bage. Tempru guziez erkin da balle kontarik anitz gizon andi eta anitx meritotako gisa guziez; baya bi andienak izan dra eta obro fama emon deinek balliari, Gardeko seme bat izena beizien Pedro de Bereterra eta erdaraz deitan zein "el Conde Pedro Navarro"; zeren bere tempran izan beizen Españako Errege Katolikoen generalik obena eta andieneterik; eta anitx fama eraman zien Italiako gerretan eta guzien burian españolak buruzagi egin zrenian Aprikan Argelez eta Tunezez. Eta bestia izan zen Erronkariko seme bat deitan beizen Julian Gayarre eta izen zen bere tempran kantore andi bat, eta mundu guzian erraitan dei izan dela

tenorerik oben izan dena eta ezaguntu dena tempra guziez mundu kontan. Gaxoa il zen aski gazte; bestela anitx faboreziten zien balle koni, anitx adeskide beizen bere erriaren eta ballarendako. Balle kaur anitx ezaguntu da ere...

2.241. diskoa

leku guzietan anitx ardi, ari ata axuru beitago, eta erostan beidite Nabarra eta Arago guzian; baitare, anitx lerdoi eta bagodoi beitago bere barnian, eta egitan da anitx zur, eta eramaitan ditel lotetuk, almadietan eguatxa barna, Zaragozara eta Tortosara draino. Egitan da ere balle kontan anitx ganzta eta zembra ardien eznetik, anitx on, eta famatuk daude guzutik; beste gaizarik ere, badago, bana utzurik alte batra balleko gaizak, xuanen naz orai eleraitra Uztarrozerik, ni kanko beinaz eta bapanak maitiena beitu betik bere gaizak. Uztarroze dago Idirik gorena, beitago Frantziaren mugan, eta da balleko idirik obena ta obeki konserbatan dienak gaiza eta kostumbre zar guziak; egunko egunian bizi dra iri kontan bederatzuein arima, txiki gora bera; badu eliza bat anitx eder eta andi; anitx meritotako altare andia eta kaliz eta kustodia dutienak, orobat nola beste gaiza guziak elizarnak. Egunko egunian dago apezjeina D. Robustiano Etxegaray, eta badu ogeita bedratzu urte eliza kontan dagola; alkate da Santxo Garderen etxeko burzegia, Ulpiano Marko eta juez municipala da Julian Markoren burzegia, Bitoriano Marko, beita berbera gaiza kuek kontatan dietenak. Idi kontan izan da betik obro ardi eta saldo ezik balle guzian eta korrengatik da ere idirik abratsena...

2.242. Diskoa

Nik ezaguntu dur ene tempran ogeita amar mila buru igaririk baya orai dago zerbait txikiago; saldo koriek guziak xuaitan dra San Migelez Erriberara eta Bardeara, eta kan egoitan dra mayatzaradraino, zeren keben, egitan beitu negian anitx elur eta tempra gaizto eta obenian (zomait) ilabetez ez dekite erkin etxetarik, eta korrengatik biartan zuei txatxi guziek neguko Erribrara; eta kan egitan del ertxasba eta guzia. Milla eta zortziein eta irurogeita baten urtean, agorrilleko amargarnian agitu zen idi kontan desgrazia bat anitx andi; arraŕtri kartan txatxi zen menditik Paskual Gorriaren neskato bat, eta aigalgalian xuan zen oiara, eta akaituk albeizagon, loak arrapatu zion argia ixirik utzurik arka baten gainian; eta eretxarri zenean ekusu zien

xutan zagola arka; lotxatuk xagi zen eta xuan zen berretaren artra lotako suaren, eta ezbeizagon urik, xuan zen lasterka eguatxara, ezlezein eurek ere xakin; baya eldu zeneko ura, guzia ixikirik erden zien; gunian iraugitan (iraugitan) asi zen baya xuan zeneko gentia, ligan zen sua satazara, eta kan beizagon anitz auts eta belar, fite ixiki zen guzia eta erkin zen sua etxe gainiara; eta olez eginik beizagon etxe gainkura eta beste etxenak ere bai, [xuan zen artuz anitx indar suak etxe baterik bestia eta bi edo iror orenez erre zen irurogei eta bortz etxe].

Zubererako grabaketak

Diskoa: 2.198

Lekukoa: Michel Arricar. Maule, 1913. Hiru tortiko edo sona.

Biltzalea: R. Trebitsch.

Ixtoiak

Lehena. Bürdün bidian entzunik, behine'e algar ezagütü etzien bi emazten artian.

—“Badüzia haurrik, madama?” – “Bai badit seme bat”.

—“A seme bat? Pipatzen dia?” – “Ez eztizü egündano zigarreta bat hunki”.

—“Hobe segür tabakak gaitz egiten dizü .

—“Eta badueia ostatilat?”.

—“Ez tizü behinee zankoik holako etxetan sarthü...Hobe segür ez dütützü oro holako”.

—“Erretio huna dia? Ala beant ützültzen zalzie galez etxeat?”.

—“Aihal eta behala badüazü oheat”.

—“O arren zure semiak kundüta huna dizü. Zer adin dü?”.

—“Bi hilabete, madama”.

Etzien erri güti egin behazalek.

Bigerrena. Gizon gazte bat tribunaliale eamanik da. Juje gehienak aitzinian ezarten deitzo egin dütian uhuñkeriak eta gaizkiak oro eta erraiten deio azkenian:

– “Horra zertaratü zutian lagün gaiztuekin ibiltiak...”

– “Lagün gaiztuekin diozia jauna?. Enüzu ihuekin hain üsü agitu nola jaun jujlekin.

Hlugerrena. Senhar emaztiak ari dira aharran... Senharrak emaztiari; “Oi, Kattina mexi zünükian khüso bat senhartako”. Kattinak arrunt: “Hortakoz ee zuekin ezkuntü nüzü”.

Diskoak: 2.200-2.201

Lekukoa: Michel Gastarriet. Santagrazi, 1913.

Auteskunde garaiko idazkitxo bat.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Ziberuan

Seküla beno berri hobik jiten zaizkü gainti orotarik daigün iganteko bozketan gañen. Egün amuts erran dügün bezala, Donaphaleun Barthabürü eta Etchas jaunek ez dükeie düdükarik, xuriak etzien fida haier bühürtzera; hasi izan balla erri egingarri ziatekin; enthelegatü die behar diela egun ixil ixila beren xokhuetan; gure adixkidek ukhenen dutie errepublikenen botzak oro eta hamarretarik bederatzü, errepubliken dia Donaphaleuko kantonamentin. Uste günin Atharratzen luta amiñi bat bazatekila; xuriek herots hanitx egiten die bena indar guti die. Atharratzen berin bada dozena erdi bat bethi ari, harat laster, hunat laster, arrathu phuzuatien gisa gezurrer guti behatzen da, haboronetik ere züntzürra busti nahi din zonbait; etzaitze arren jente entelegüdünak behatzen eta iruski gormant beno enthelegüdün belta hanitzez haboro xurien indarra Atharratzeko kantonamentin ttipiñi da. Larrazkenin osto hollia zuhañin bezala da, ez eror, bai eror. Daigün igantin erori(re)n da orozbat. Eta orai hitz bat finitzeko. Kasetazko batetan üsu izkiribatzen din bati üdüri zailo terribleko mespertzia egiten dila gure adixkiden deitzez blokarrak; uste dü izierazten dutin jente inozentak; hitz horrek egiten du alhor mugan khurso (kuso) baten efeita; behin behin txoriak lotsa dia khursuaren, bena zonbait egünen burian joaiten dia gaña khaka egitera. Gü segürik nahiago gira izan milatakuaz blokar ezi ez aphez üzku-lekhatör.

2.201

Blokarrak adixkide leial, serius dia bethi prest zerbütü egitera beren lagünak untsa süstengatzen dutie jüsto den bezala; klar dia, ez traidor. Aphez üzkü lekhatorrek aldiz hamarretarik bederatzik feiretan saltzen dien beharri luzehen pare die zentzia(n); hamargarrena trompür bederatziaik aisa trompatzen ahal dienak; sinhetsi nahi ezkutinak (sic) aski dü joaitia Pagolara han erranen deie eia gezurrez mintzo gjenez. Maulen beldürra bezala badu lanjerra murde Souhyk. Ikhus-tiareki errepublikako drapo(a) etxeiki behar zükin kandidata eztela ausart, lotsa dela presentatzera mera, eta adjüntek bilkhürrak, desidatü dü M. Louis Appalasphe Bildozeke merari botzen emaitia. Jaun hori ezta ümen uhure gose; ezta uhuren ondotik ebilten beste zombait bezala; kargütan jarten bada, ezta bere büriari plazer egiteko. Haborosek ezagützen die M. Appalasphe kantonamentin; badakigü laborantxako gaizetan hanitx enthelegatzen dela eta laborarier hanitx etxekitzen da; langillak ere untsa ezagutzen dütü egün oroz hen arten bizi denaz gañen; simple da, mundu orok aisa elhestatzen ahal dü; karaktera bezain hun dü bihotza ; jaun horren plazerik handiena da zerbütü on baten egitia. Ez tugu erran beharrik oral artin günin kontseiller jeneralak administrazioren eretzin eskerra eta estimia txipi zila eta kredita txipiago. Horren medioz ez herriek ez partikülarek ez tie egundano deus otenitü ez otenitzen ahal. Gihauen hunetan hobe dügü jaun horri pausiaren emaitia; igaran aldin hitzeman zin etzela haboro presentaturen: nahi edo ez behar deogü bere hitza etxekezazi eta orok ükhen ahal dezagün gure behar ordietan lagün hun bat; eman ditzagün gure botzak L. Appalasperri.

Diskoa: 2.202

Lekukoa: Marie Barrère. Barkoxe, 1913. Agotaren bertsoak.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Agota

Argia azkorrian Jinik ene ardiekilan
bethi beha entzün nahiz nunbaitik zure botza
Ardiak nun ützi tüzü erradazüt egia
nigarrez ikhusten deizut zure begi ejerra.

Ene aitaren isilik Jin nüzü zuregana
Bihotza erdiatürik zihauri erraitera

Khambiatü deitadela ardien alhagia
Sekülakoz defendatü zureki mintzatzia.
Gor niza ala entzün dü't erran deitadazia
sekülakoz jin zirela adio erraitera
etziradia orhitzen gük hitzaman ginilla
mündian bizi gūneno algarren maithatzia.
Atzo norbait izan düzū ene aita-ametara
Guk algar maite gūniela, haien abertitzera
Algar ganik hürünteraztez fite ditzen lehia
Eta ez titien jün'ta kasta agotareki(la).
Agotak [ere] badiela, badizüt entzütia
ni ere hala nizala erran deitadazia
egündano ükhan banü demendren leñhüría
enündüzün ausartüren begila(t) sogitera.
Gentetan den ejerrena humen düzū agota
bilho holli, larru xuri eta begi ñabarra
nik ikhus[í artzañetan zü zira ejerrena
ejer izateko aments agot izan behar da.
So'izü nuntik (e)zagützen den zoin den gente agota
lehen sua (soa) egiten zaio hari beharriala
bata dizü txipiago eta aldiz bestia
biribill eta orotarik bilhoz ingüratia.
Hori hala balinbada haietarik etzira
ezi zure beharriak algar iduri dira
Agot denak txipiago badü beharri bata
aitari erranen derot biak bardin tüzüla].

Diskoa: 2.203

Lekukoa: Julie Touan. Barkoxe 1913.

Jakob Sardoiaren omenez egindako bertsoak.

Biltzailea: R. Trebitsch.

Jakob Sardoy'(r)

Alagera barkoxtarrak guatzen oro plazala
Bestaren uhuratzeko berseten entzütera
üskal herriko dantzari hobenen ikhustera
ardua dohain da egün har beiriak errada(n).

Hunki jin musde Jakobe adixkide maitia
Barkoxeko semetan zü lehenetarik zira
Itxasuen bi aldetan jüanik da zure fama
nurk daki zure fortünak nun dian bere müga.

Haurretik hartu zünian üskaldunen xedia
laneko gogo azkarra eta unestatia
eman deiküzü Jakobe güzier etsemplia
ondotik badila bethi lanak bere saria.

Txori ejer polliño bat Gaztalondorik joan zen
xederan hatzamaitia hanitxek desir zükien
Ameriketa(n) zoletan algar maitatü zunien
Plazereki orai dügü zure khantın ikhusten.

Egün zü ümen zira gure khumitazale
bethi danik izan zira karitate egile
praubiaren laguntzale abis hunik emaile
hartakoz zük bazterretan hainbeste adixkide.

Gure bihotz bihotzetan eztütügü ahazten
Marti zure anaia zure kosi Julien
Egurbide, Ondarzübü, Ilharregy orhitzen
gure eskerrak orori deretzü Igorriren.

Orhin sortü txorittua Orhirat da ützültzen
Barkoxerik jelki dena Barkoxerat ethortzen
Bortüko aire sanua heben dügü gozatzen
Gure artian Jakobe balimba laketüren.

Jozak aitzina sonia, emak, emak tabala
mothiko gazte senthuak goratik zitie dantza
Ardu gorri hobenetik beiriak beta eta
Jakoberen grazlari eman dezagün topa.

Diskoak: 2.204-2.205

Lekukoak: Gracieuse Constantin adineko emakumeak idatzi zituen ipuin biok. Baina grabaketa Gracieuse Hondagneu gazteak irakurtzen du. Santagrazi, 1913. Basajaunaren ipuina eta sorginen akelarre bat. Basajaunaren ipuina J. VINSONEk batu zuen. *Le folklore du Pays Basque*, 10-11. orrial.

Biltzalea: R. Trebitsch.

2.204

Beste ordüz Sarko Santa Graziakua jiten zelarik Españatik bizkarrara gazona kontrebandazko kargatürik garden lotsaz sarthü zen Ehujaurreko arrolla handian eta hantik ezin jelkiz zelarik ülhüna jin zen eta tenpesta izigarri bat ere bai. Lotsatürik biderik ezin heretxatüz zelarik, ikhusten du argi bat arphe handi baten pian, harat bürüz indar egiten dü ziularik: izanik ere debria bere adar okherreki behar diat horra illhantü. Ediren zian ez debria bena basa jauna ari zela ezel adar handi baten phüntan ahari baten osorik errazten (erra a(r)azten). Sarko harriturik etzen zotükhutzen ahal; basa jaunak erraiten dero: sar adi ahari hau janen diagü biek eta denbora hartan hirur egia handi ezpadeitak erraiten, nik hi janen haut, aspaldian kiristi aragiaren txeste nahian beniz. Sarkok erraiten dero botza aphaltüz: jauna erraiten dizie gai zohardian argizagiak argitzen dialarik: hau egüna bezan eder den gaia (gaua) düzü; nik eztit hala edireiten. Arrazu dük; bat badük edirenik. Jauna erraiten dizie mestüra hun batetarik jaten ari delaik: hau ogia beno hobe düzü: nik eztit hala edireiten. Arrazu dük dio basa jaunak. Bida ba(i)tuk edirenik. Jauna uste ükhen banü zure heben batzia, gaur enündüzun hunako. Hori dük egjarik handiena dio basa jaunak; abil, bena ehadila ene bidian üsü agi.

2.205

Bidabe Santa Grazikua emaztegeiaren ikhustera berantto julten zelarik sükhalteko leiho xilotik so jarri zen, barna sarthü beno lehen; ikhusten dü neskatila sü pazterreko harri bat eraikirik hantik üntamio bat har eta khorphitzaren üntatzen eta berhala tximinian gora julten. Sartzen da barna et'emaztegeiaren ber üntamioaz zerbützatzen da eta berbidiaz airian julten. Heltzen da ordoki eder batetara nun beitzen müsika süerte orotarik; han ikhusten dü emaztegeia belhagi-

le lagunekin dantzan. Jargü eder batetan zen ororen nausia adar handi eli bateki. Aski libertitü zirenian nausia eman zen belhaniko (belauniko) lürrian büria, jargian pausatüik eta zaragollak aphaltürik. Oro herrokan jua ziren ordian haren gibela aldiari pot emaitera. Bida-bek beitzian xakolan eskalanpu adelatzeko phuntsu txorro bat, ahua emaiteko phartez, phuntsuaz eman zeron pota ahal bezan azkarki. Nausiaren arrama izigarri bateki oro hantik galdu ziren eta Bidabek ediren zian bere buria harri eta elhorri baizik etzen güne batetan bere etxiari hürrunsko. Etzen haboro neskatila haren ondotik jua.

Diskoak: 2.206-2.207

Lekukoa: Pierre Hondagneu. Santagraz, 1913.

Alper baten asmakizuna dirua irabazteko.

Biltzailea: R. Trbitsch.

Behin bazüzun frantzes auher bat nun atsülütoki desiratzen baitzian lanik egin gabe aberastia. Jiten ziozü pentsamentiala behar ziala jua Españalat han jentia astoxiago beitzen Frantzian beno. Agian lanik egin gabe aberasturen zela, aren phartitzen düzü Españari büüz bi soseki eta nula nazione hartan üsü idor baita, ekhia zinez bero, jartzen düzü bide bazter batetan itzalian zuhan baten pian bethi pensamentükan ari nula behar zian jokhatü lanik egin gabe aberasteko. Delako bi sosekua arriskatzen dizü paper gorri marxandiza trozatzeko hartarik erosteko. Lehen hiriko magasi batetan erosten dizü bi soson papera eta berriz aitzina phartitzen ekhiak erratzen, bidian errhautsa lodi. Oharturik Españan pürnasak abundant ziela eta agian ükhanen ziala amatür pürnas ehraiteko erremedioarena, paper gorri hura ejerki kare nabelarekin phikhatzen dizü eta espezia plegatzen den gisa, bideko errhautsetik paket txipi ahala oro egiten dizü. Lehen herriala heltü onduan oiha arramaz hasten düzü erraiten dialarik: ¿Quién quiere comprar polvo para matar chinches? Hori erran nahi baita: nork nahi dü erosi pürnas ehaiteko errhautsik. Phentsal Familiak osorik...

2.207

pürnasez korrumpitüik fite süstuk, emaztiak juaiten tüzü erremedio ballus hortarik erostera zuin lehenka. Fite finitu züzün ene probisionia bena nula beste bi soseki beltzen muien (moyen) probisione

egiteko holaxe muien horrez egiten dizū nahi ziana oro sos. Ürguliak antüik txapel xutarekin jiten dūzū Frantziara aberastürik, mündia estonatuik holako gizon auher bat nulaz hain fite aberastü zen jelos zütüzün eta estonatuik, Españañ hain aisa zenez aberastia. Bena gizon horrek nula bil hala igor, Frantzian fite praubetu züzün ziolarik bere beithan: orai berriz praubeturik ere ara berriz badakiat noat Juan eta zer egin berriz abeasteko. Azken sosak Frantzian jan abantzatü onduan phartitzen dūzū berriz ber lekhialat ustez txoriek ber lekhietan egiten zütien habiak. Ber probisione suertiaz untsa muntatuik lehen ligan zen hirian hasten duzu arramaz: ¿Quién quiere comprar polvo para matar chinches? Berriz ere emazte horik laster frantzesaren ondotik erraiten dilarik frantzesari: 'bena zure errhautsak eztizü pote-lerik'. Gü gure pürnasekin gütüzü kasi lehen bano haborokin gütüzü, eta ezpadüzü erremedio hoberik, bate eztizugu haboro nahi'. Frantzes horrek: Al hori ez tüzü ene ogena etzanakian erremediuaeren untsa emplegatzen nun ahantze betzaitan ordian zier esplikatzeko; orai untsa eni beha ziteie nula egin pürnasik gabe nahi bazie izan; har ezazie oroek bakhotxak [hogei sosen erremediua eta nik erraiten dūdan gisa egin: «Coge la chinch (sic), abre la boca, échale polvo, tan cuala muerto», hori erran nahi baita: atzeman pürnasa, ahua zabal, errhautsa ahuan ezar eta berhala hilik dütükezü]

H. Urtelen grabaketak 1916-1917

Diskoak: 1083-1084

Lekukoa: Anton Suhas (Bardoze eta Arrangoitze). 1917an Alemanian atxilotuta. Ipuina. J. VINSONEk idatzi zuen liburutik hartuta dago, *Le folklore du Pays Basque*, 17-20 orri.

Biltzailea: H. Urtel. Argitaratzailea: K. Bouda.

Bi mandozainak

Mundu huntan usu gerhatzen den bezala lehenago baziren bi mandozain. Bakhotchak bazituzten zazpi mando, merkhatuetarat joaiten ziren beren mandoak khargaturik. Pario bat egin zuten, eta parioa galtzen zuenak bere zazpi mandoak galtzen zituen. Batek irabazi zuen parioa, bainan ez chuchenean, zeren bertzea trompatu baitzuen, bainan halere hunek bere mandoak eman zaizkon. Parioa

galdu zuena aita familiakoa zen eta hurrez khargatua. Etzakien, zer egin, ez, nola ethor bere etcherat, hainbertze zuen phena bere gerthakariarentzat. Huna, zer egin zuen bere etcherat joaiteko: behar zuen zubi bat trebesatu, eta deliberatu zuen gauaren pasatzea zubi haren azpian. Gau erditan aditu zituen botz batzu; sorgiñak ziren Akhelarrerat heltzen. Batek egiten zuen fusta eta bertzeak husta. Han eman ziren dantzan tamburina soiñuz; aski gozatu zirenean, batek erraiten zuen; holako etcheko andere eri da, zazpi urthe huntan; egin ahalak oro eginik ere, ez dezakete senda; bainan ez dute sendaraziko, elizako borthan apho batek ahoan daukan ogi benedikatu puchka bat hatcheman arte eta jan erazi artean andere hari. Gure mandozainak eskutatu zuen ontsa, zer erran zuten sorginek, eta hek lekhuak hustu orduko joan zen bere etcherat. Etzuen batere erran bere andreari, galdu zituela mandoak. Beztitu zen aphur bat eta abiatu; joan zen, joan, joan andere eri haren (etcherat) etcheari buruz hura atcheman arte. Azkenean arribatu zen berak desir zuen lekhuera eta galde egin, nahi ziotenez eman egoitza. Erran zioten, piajant zela, eta othoiztu, utz zezaten han egoiterat zombait egun. Erran zioten: baletz. Jakin zuen, etcheko anderea eri zela, eta asmatu guziak egin zituztela nahiz sendarazi, bainan ezin zutela deus iardets. Gure mandozainak erraiten diote: nahi duzuea ikhus dezadan nik ere? Behar bada egin nezake zerbait. Sarrarazi zuten, etsaminatu zuen ontsa anderea eta erraiten dio: orhoitzen zirea, duela zazpi urthe, botatu zinuela mespresiorekin eliza borthan ogi benedikatu puchka bat? Erraiten dio baletz. Heben geroztik hunant, apho batek dagoka ogi benedikatu puchka hura ahoan eta etzare sendatuko hura jan artean. Senharra partitu zen berehala mando-zainarekin. Azken hunek erran zioen bezala, hatcheman zuten aphoa harri baten azpian bere ogiarekin, hartu zioten eta ekharri etcherat. Garbitu zuten ontsa eta eman jaterat etcheko andereari eta hura sendatua izan zen berehala. Phentsa zazue hekien alegrantzia! Nausiak nola baitziren hainitz aberatsak, senharrak erran zion mandozainari: galda zezok nahi zituen guziak eta izanen zituela. Mandozainak ihardetsi zion, ontsa kontent zitakela, balitu zazpi mando, bazituela galduak hainbertze. Etcheko nausiak erraiten dio, zazpi mando berriz zirela harendako. Hitzeman zaizkon zazpi mando ere eta bertze aldiz segurki aski diru bertze zazpiren erosteko. Gure mandozaina ontsa kontent zen. Nola ez-baitzen espantutua, berriz hasi zen bere komertzari. Ikhusten zuen ardura bertze mandozaina, bere mandoak ebatsi zaizkona, bainan

hau etzen hurus gehiago bere hamalau mandoekin. Eritasun batek lothu zituen eta jautsi jautsiak ziren lauetara, lasterrik etzaion gelditu bihi bat. Ethorri zen bertze mandozainaren atchemaitera eta galdatu, nola egin zuen aintzinean bezembat mandoren izaiteko. Bertzeak erran zion: huna, holako zubi azpian jakin diat, nola hatchemanen nintuen ene mandoak, hik ere jakinen duk zerbait dudarik gabe. Gure gizona badoha. Gau erditan ethortzen dire sorginak, harrama handitan atabal eta tamburina soinuuz. Oro arras kontent ziren eta eman ziren dantza ta zabaletan zabaletan egiten. Gero batek dio: holako etcheko anderea sendatua izan da. Izan behar da norbait, hunat heldu denik guk zer erraiten dugun, eskutatzer. Behar dugu miatu zubi hunen azpian. Denak badohazi eta atchemaiten dute gure mandozaina, ez dakiena non gorde. Batek jo zuen eta bertzeak uchatu. Hola erabili ondoan botatu zuten urera eta han akabatu zen gure mandozain ohoina. Bertzea aldiz bizi zen aberats eta hurus bere familiaren erdian.

Dembora hartan bizi nintzen etche ttiki batean zubi haren aldean eta galdu ziren arizan nintuen mandozainaren leinuak. Geroztikako berririk ez dakit, bainan uste dut hainitz sorgin berek igorri zuten izaitekotz Ameriketara gaindi bere pekatuen pagatzerat galtzagorriren gana.

Diskoa: 1101.

Lekukoa: Pierre Labadie (Hazparne). Alemanian atxilotuta, 1917. Ipuina.

Biltzailea: H. Urtel. Argitaratzailea: K. Bouda.

[Ostu ezin zuen lapurra]

Behin bazen muthiko bat pesta egiteko idea zuena eta dirurikan ez. Lagunekin egin zuen arriñamendu bat, ekharriko zuela pestaren egiteko pittika bat eta joan izan zen bere pittikaren ebastera. Ebastera joaitearekin borda borthan agertu zaion pittika hura eta lotzera entseiatzarekin pittika bethi gibelerara johan. Berriz ere aintziña, berriz ere gibelerara johan. Ezin egin zuenean itzuli zen gibelerat. Handik orduko astean joan zen konfesatzera bere herriko aphezari. Herriko aphezak erran zaion, konfesioa egin eta, bazuenez beste pekatuak. Bai, jauna, aldi bat entseiatu niz nahiz ebatsi pittika bat, bainan ez dut ebatsi. Ebatsi beno bekhatu handiagoa egin duzu. Artzain jauna,

esken ba, bertzerik etzan egin. Behar duzu pagatu. Zombat, jauna. Hamar libera. Hamar libera ateratzen du sakelatik, aphezari eskentzen dio eta aphezak eskia hedatzearekin harek gibelerat. Berriz ere eskentzen dio, aphezak berriz ere hartzerat, muthikoak gibelera tira. Eta erraiten dio: emazua, eman gogo balimbaduzu. Hori eni hola egiten zautan pittika harek ere, jauna'.

Diskoa: 1.102.

Lekukoa: Noel Irigoien (Ahinize-Mongelos). Alemanian atxilotuta, 1917. San Fermingo peria.

Biltzailea: H. Urtel. Argitaratzailea: K. Bouda.

Iruñeko ferietan iragan San Ferminetan
Andaluziak arribatu ehun zaldi tropetan
merkhatu ederra zitzautan zaudelarik bi lerrotan.
Batto zen zaldi pikar eta churia, nik hartan bota begia,
Andaluziak egin zautan lau untza urrheren galdea.
Eskent orduko erdia: har zak, hire duk zaldia.
Jende (orok zioten, eskeniz dolutua).
Eskapatzeko izan banu bi arditen tokia,
gizonez inguratua iduri preso hartua.
Utzirik bide handia, hartzen dut oihan bazterra,
zaldia nuen desferra, begi batetik okherra,
aise joitzen zuen kitarra ezularekin uzkerra.
Nonbaitik argi aldera arribatzen naiz etchera,
emaztea jalgitzen zaut argiarekin borthara
eta jarri zaldiari beha, ez baitzen kontent sobera.
Hauche duk zaldi tcharra, gehiago denik chaharra.
Huntan chahutu dauztaka nik familian beharra,
bi sositan sal nitzazke zaldia eta senharra.

[Ehiztaria eta gerezidun erbia]

'Aldi batez ihiztari bat ari zen bide bazter batean gerezi jaten ikusi zuen erbi bat heldu zela hari buruz. Ez jakin zer egin, arma hutsa zuelakotz. Khargatzen du arma gerezi echurrez eta eskapatzean tira zen erbiari gibealeko aldetik. Bainan erbiak bere bidea segitu zuen. Handik urthe baten buruan ikusi zuen erbi hura bera hiru gereziekilan bere bizkarrean. Egun batez gerthatu zitzen promenatzen bere arma-ekin eta errekontratu zuen erbi hura gerezi ondo bat bizkarrean, eta tiro batez bota zuen'.

Diskoa: 91

Lekukoa: Joseph Jaureguiber (Larraine eta Gotaine-Irabarne).
Alemanian atxilotuta, 1916.

Biltzailea: H. Urtel. Argitaratzailea: K. Bouda.

Buhamen feidak.

'Atzo goizan phartitü nuk Phaltzurdiko feidetara, han erosi diat hiru ehün mando, bost ehün zamari eta berrehün ahartchikiro. Hurak oro har eta, juaiten niz Toulousatik barna Paueti goiti, Bayounako elizondoko harriphikatüzko plazaren gaiñgaiñala. Hara heltü nintzarian, benintzan arras gosetia orai bezala, juaiten niz hanko taharnarik hoben hobeniala, galthegiten derogü etcheko-anderiari, eman lizagün buchi bat jatera. Ekharten deikü hamazortzi kopa-ezne, himerezü talo, lau cherri, bizi errerik, eta barrika erdi bat ardu. Hurak oro jan eta, galthegiten derogü zomat zen gure khosta. Erraiten deikü, erreal baten erdia. Hasten gira batak ikher, bestiak ikher, zarparen zolatik ikher, bena jinkuaren phartez ez günian zantima bat ere sakolan. Bena gure anaye handia(k) Brazila kurritürrik, hanitch lekhütan ebillirik, hanich ikhususirik eta aphür ikhasirik idokitzen dü erreal baten erdia zarparen zolatik. Gure khosta phaka eta, juaiten gira plazarat hungi dantzara. Jiten zaikü gizun chahar chahar bat, erraiten deikü, ez ginela hungi dantzatzen; gük bai, harek ez, gük bai, harek ez, harek guri bürdün-sardiaz sista, guk hari thü zirista. Arte hartan zereikün baratchügaizt handiak gure hazienda güzia ebatsi'.

Diskoa: 1089-1090

Lekukoa: Joseph Jaureguiber (Larraine eta Gotaine-Irabarne).
Alemanian atxilotuta, 1917.

Biltzailea: H. Urtel. Argitaratzailea: K. Bouda.

'Arrolanen haurzaroa.

Arrolan haur ediren bat zen. Ziberoko ülhain batek ediren zian Bortian. Egün batez, juaiten zelarik bere behieki aspaldian izan etzen lekhü batetan eta juaiten zelarik ediren zian kexa bat. Hartü zian bereki eta egüna igaran zian phentsamentükan zer izan behar zian kexa hartan barnen. Galan heltü zenean olhala zabaltü zian kesa eta ediren zian haur sorthü berri bat. Lehen egünetik bere haurra bezala hazi zian bethi bere behiaren esnetik, non behi hura amaño deitzen beitzian. Haurra handitü zen berehala. Üdüri zeion ikhusten ziala

handitzen. Egün batez amaño deitzen zian behi haren chahala galdu zian eta haurra Igorri zian tcherkhatzera eta ekharri zelon otso bat eta ezarri barrükian chahalaren lekhian. Juan zen aitaño deitzen beitzian ülhaina aitañori erraitera: aitaño ekharri diat chahala, aigü ikhustera. Juan zen ülhaina barrükiala eta ikhusi zian otso bat ziala, chahalaren phartez. Erran zelon: hau düka chahala? Ene haurra, hau otso bat dük. Erran zelon; aisa hatzaman düka? Ez hanitch zalhe züzün eta egiten zitazün gliska zombait beharriti ekharri beitüt. Aitañok: behar diagü eho. Hunek jan dik amañoren chahala. Handik aitzina ülhain hura etzen batere fida haur haren, zeren geroago azkarrago ari beitzelon. Eta eman zelon Arrolan izena. Ekharren zeitzon egür hazi eli bat izigarrikoak, hanitch gazte zelarik. Egün batez deliberatü zian behar ziala lotserazi. Lotseria sarthüz geroz hun eginen zeiola. Olha aizo batetan beitziren artzanhor eli bat hanitz gaitzak. Egünaz hitzartü zian artzaineki, galian Igorriko ziala Arrolan eta tzakürrak hazi litzen. Galian erraiten deio: errak. Arrolan, behar dük Juan sühaziaren tcherkha Nekech olhala. Juan zen haurra eta heltzean artzanhorak jausten zaitzo gainean eta bat hatzamaiten bere zankhotik eta hartaz besteak joiten eta heltzen Nekech olhala. Gai hun! Hora nüzü sühazi buchi baten tcherkha, plazer badeitadzie eman. Artzainek emaiten deie ilhinti bat sütan. Erraiten dü Arrolanek: hori düziea gizonari emaiteko sühazia? Beitzien artzainek egünaz sarthürik hiru gizonek sükhübel bat. Hura hartzen dü eta jualten da aitañoren gana. Erraiten deio heltzean: orizü sühazia! Aitaño harritü zen ikhusi zianean sükhübel hura eskietan. Hantik aitzina, hantik dembora lüze gabe despeitü zian Arrolan gure ülhainak. Arrolan gazterik jin zen armadetan eta hil(a) izan da Roncevauxko aldean üskaldünetaz. Arrolan kolpatü zenean jo zian trompeta eta bere lagünek entzün zien bost lekuatan erran nahi beita hogoitabost kilometratan. Erran zien lagünek: Arrolan akabo dük, trompeta hola jo dienean. Etzen gezürra'.

Diskoa: 1.091

Lekukoa: Joseph Jaureguiber (Larraine eta Gotain-Irabarne).

Alemanian atxilotuta, 1917.

Biltzailea: H. Urtel. Argitaratzailea: K. Bouda.

'Juif erranen pasagea.

Badeia mündüko gizonetan juif erranen bizia beno terribleagorik? Bere sorthe tristeak kausatü zelon thürmentü handia. Egün batez

kartiel batetan arrakontratū zien jente eli batek gizon estranjer hura. Etzien egūndano ikhusi gizon bat hainbeste bizarreki, gaizki bezti, tablier bat aitzinean. Erraiten deie: egūn hun, jauna, oneski. Desir ginikezū mementt bat zureki igaran. Ez gitzatzūla arrafūsa baratch ezazū zure ūrhatsa, sar zite ostatū huntan, edanen dūzū behin eta ahalaz hobekiena karesatūko zūtūgū. Atzeta nikozū gogo hunez, bena konfūs nūzū zien boronthate hunaz. Ez nūzū jarten ahal, behar dūt bethi tchūti egon. Zure adinaren jakitez hanitch kontent gūntūkezū, ezi zure bisalari so egin eta, hanitch chahar markatzen dūzū. Badūzū bederen ehūn urthe, hainbeste markatzen dūzū. Chahartar-zūnak genatzen nizū, badūt hamazortzi ehūn urthe et azken jūjamentiak finitūko ditizū ene thūrmentiak. Etzireia zū gizona, zointan jenteak hanitch mintzo beitira, ichkiribūz juif erran deithūrik dena. Bai, ni nūzū Isaac le juif erran sorthūrik Jerūsalemene hiri famatū hartan. Ez dūt etcherik, ez sorlekhūrik haboro ezagūtzen, ene huntarzūna dut sei sos sakholan; zombat nahi despendiatūrik bethi bardin badūt. Kurritzen dūt mūndia, igaraiten dūtūt bortiak, mendiak, ordokiak. Bi-deak oro hun hatzamaiten dūtūt. Izan nūzū Afrikan bai eta Asian, igaran dūt batailla eta gerla handirik blesatū gabetarik. Ikhusten dūt ez diala herioak deusere nahi eneganik. Behar dūzū izan bekhatū handi zombaitez ofentsatū duzun jinko huna hain hun denaz gainean eta hola pūnitū zūtienean Erran ízagūzū, plazer badūzū, zure bekhatiarene okasionea. Egūn batez Jesūkrist juaiten zelarik bere khūrūtzia bizkarrean kalbariolat, erran zeitan: nahi dūka, ene adiskidea, he-bentche ekhūria nadin. Ez, ez, ez diat nahi, heben ekhūria hadin ene etche aitzinean, abil aitzina, afrontū egiten deitadak. Jesūkristek hasperen bateki: hiaur ebiliko hiz mūndia mūndū deno eta azken jūjamentiak finitūko ditik hire thūrmentiak. Egūn hartaz geroz banabilazū eta orai ere banoazū aitzina. Bi mila urtheren būrian jinen nūzū zien arrahaur tchiapien ikhustera'.

Diskoa: 505

Lekukoa: Fiere Askarabai (Aizai). Alemanian abiltatua. 1916.

Batzailea: H. Girel. Vatizianekoa: K. Bouda.

Muskadak

Oron allinon dabilis tcheneroa, hurs bestiruk da besta dotti
 hark Ordenarey badira hodel eta botz, hodel eta harnareta aino.
 jūntzen dia mofirko gatzak eta boren arean hitzaren dōte jo
 eta nūa plantze dōen. Hiet batōan nahi dūenean muskadak egin.
 tōra zer dōen Ordenon inatran egiten dōen libethinonān

Diskoa: 486

Lekukoa: Pierre Askarateil (Altzai). Alemanian atxilotuta, 1916.

Ipuina. J. F. Cerquand, *Contes et légendes*, XVI,
70. orrial. 'Legendes et récits populaires du Pays Basque',
Bulletin de la Société des Sciences, Lettres eta Arts de Pau,
1874-1877 eta 1884-1885 urteetan.

Biltzailea: H. Urtel. Argitaratzailea: K. Bouda

'Altzaiako dragona

Zuhurreko oihan bazterrian bada mendi larre bat deitzen Azalegi machela, eta haren erdichetan harpe lezedün bat. Nuizpait üngürüne hetako artzainek kabale galtzen zizien eta ez herecharik ihune edireiten. Egün batez harrigarri zen sügia lezetik jelkhirik, edatera juaiten ikhüsi zizien, büria hurian eta büztana orano harpe khantian. Hatsaz beraz arresak biltzen zitizün harpila eta osorik iresten. Zer egin behar zen othian? Dembora berian bazen Athagin etcheke seme bat deitzen Chibalie, armadetan egonik, aphotoruaren lotsa etzena. Behar ziala jakin, nausitüren zenez herensügiari, behi larrü bat pholboraz betherik zaldi batetan ezarten dü, zaldia elhorritze bati. Mendi hegian gainti Azalegi machela behera larria durdullaskaz lerrerazi zitizün harpe aitziniala. Baia bail jinko hunak eman zeion dohañian petik gora Chibalie igan zaldiari inhaziaren pare ibarra behera. Altzairat bühürtü zeneko Hangaitzeko lephoan entzüten dü tzintzarrada bat bezala, ondotik herensügia behi larria iretsirik eta pholborak sü hartürrik, ltheko oihana behera bagastak büztankhaldüz hausten karraskaz. Altzürükün gainti jo zitizün itsasoa eta han ito. Chibalie Athagi aldiz herensügiaren hüstiak eta herotsak odola hur bilharazirik ohian sarthü zen eta hartarik hil. Diozie zaharrek, herensügiak baziala zazpi bürü'.

Diskoa: 505

Lekukoa: Pierre Askarateil (Altzai). Alemanian atxilotuta, 1916.

Biltzailea: H. Urtel. Argitaratzailea: K. Bouda.

'Maskadak

Huna zer diren Chiberoan ihautirian egiten diren libertimentiak eta nula plantatze diren. Herri batetan nahi dütienean maskadak egin, jüntatzen dira mothiko gaziak eta beren artean hitzartzen dütie jokiak. Ordenarezki badira hogei eta bortz, hogei eta hamarreta artino. Ororen aitzinean dabila tcherreroa; hura beztitürrik da besta gorri

bateki aitzinea oro garnidüraz betherik, zagollak balus beltzez, galtza churi eta oski arhin pare bateki, bunet gorri bat pumpu bateki, gerrikoan hede bat oro tchintchaz betherik eta eskian makhila bat haren phüntan zamari bilho flok bat; hura aintzinea ebilten da makhila üngürü erazten dialarik. Hartarik landa hora da gathieroa, hura beztitürrik da tcherreroa bezalache, bena eskietan badu gathia deitzen den trastü bat. Gero hora da kantiniersa, harek badü kota llabür bat eta tchapel zabal bat, saihetsian ekhartan dü hede batetarik tchilintchau barrikota, edaluntchi lüche bat. Hartarik landa jiten da zamalzaina, hura haitatürrik da mothiko propi eta dantzarienetarik, harek etchekiten dü zamal bat gerrikotik tchilintchau eta azote bat eskian, bürrian badü koha deitzen den tchapel handi bat. Gero hartarik landa kherestuak, bi gizon gothorrik balujez bezi eta makhila bederareki eta bürrian kalota bat pumpu bateki. Horietarik landa kükülleroak üjatten dira sei edo zortzi, hurak beztitürrik dira besta gorri bederareki, pantalu churi churieki eta bunet gorriak pumpu bateki, eskietan zahago llabür bedera. Gero badira hetarik landa manitchalak, hurak beztitü dira besta gorrieki eta pantalu beltzeki, banda holli bat saihetsean eta dabentia larrüzko llabür bat eta martellü eta trükejak eskietan, kalota bedera saihetsila. Metetarik landa jaun andereak, jaun tchapel tchütareki, redengotareki, kana eta ezpata, anderea ahal bezain untsa bezi churiz, tchapel ejer bateki. Gero laborari laborarisak, laboraria phertika bat eskian nüt bateki. Gero entseñaria bandera ttiki bateki beltchez bezi eta hiru koloretako arriban(t) bat eskuinhetik besapen gainti'.

*Joxe M. Etxebarria L.k
prestatu du testo hauen argitalpena.*

Sorkuntza